

3 Tpl (H. 10813) 49 164  
1645  
189  
వీరవల్లడు

189

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

దేశికవితామండలి

గవర్నరుపేట | పుంటకాల  
బెజవాడ | కృష్ణాజిల్లా



హక్కులు కర్తవి  
వెల : రూపాయి

9

ప్రథమ ముద్రణ  
మార్చి '45 -

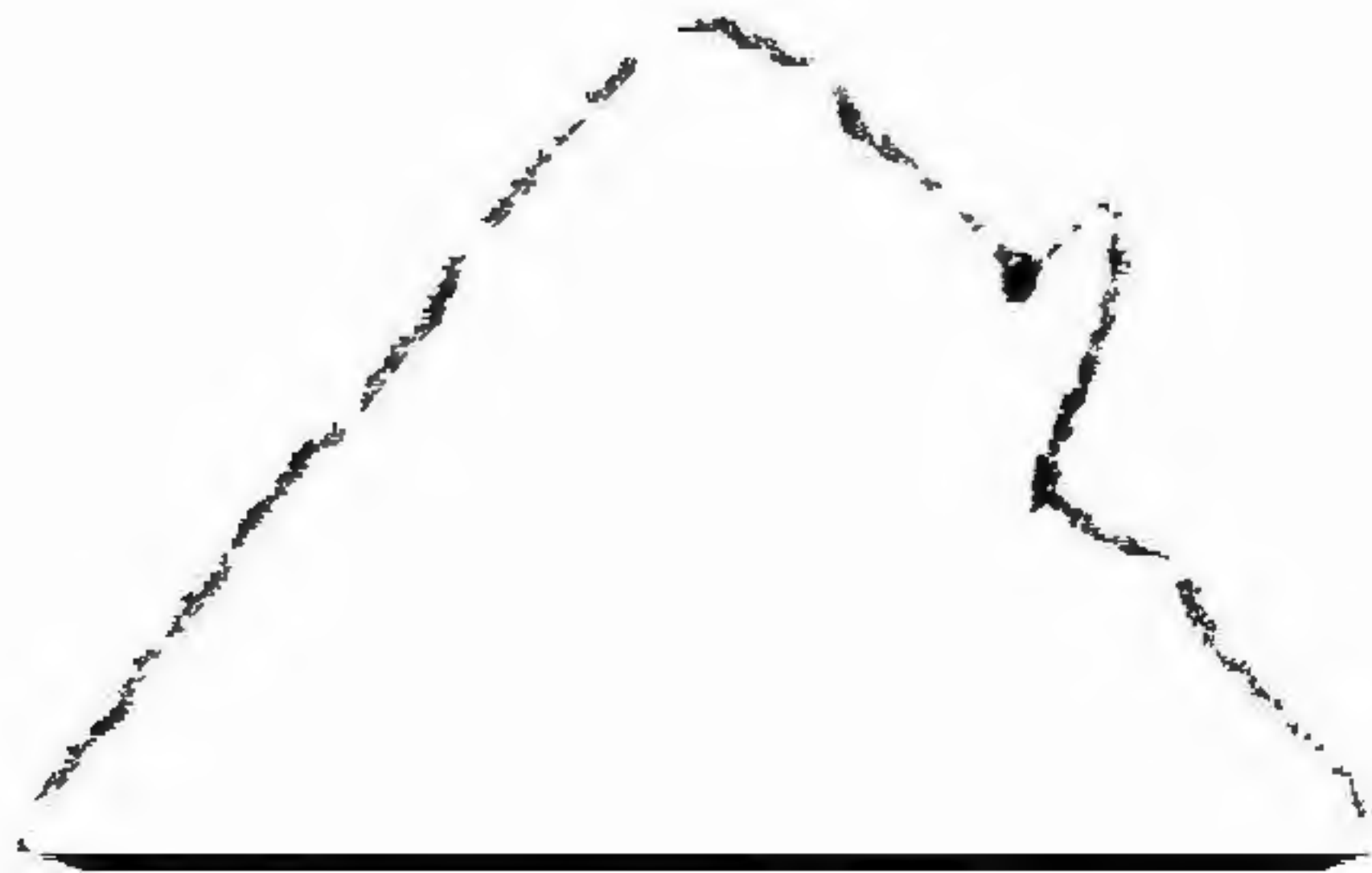
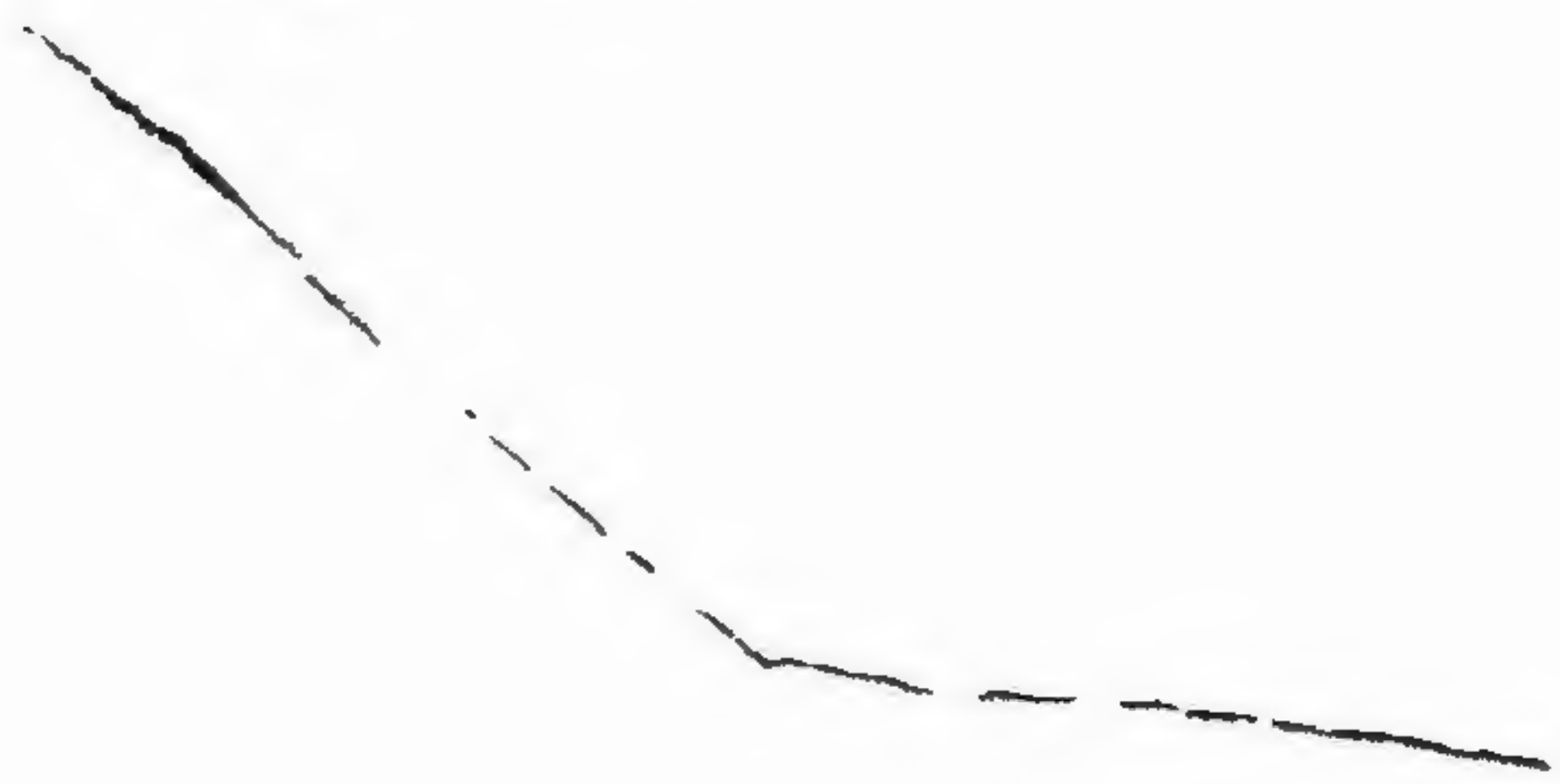
సంపాదకులు :

బొందలపాటి శకుంతలాదేవి  
,, శివరామకృష్ణ

చారిత్రుండి పునర్ముద్రితము

S

S





6





## అంకితము

— 0 —

కీ॥ శే॥ గొట్టెపాటి బాలకృష్ణమ్మకు

గీ. ఘంటశాలకు నీతాతగారివోలె  
నేతవై నీవు పొల్చెడి గీతలేదు  
నీకు, సభిమన్యుడే మేలు, నీవుగాని  
యోయి! కార్యము తేపనఁ బోయినావు.

గీ. పూపమొగ్గ వయస్సునఁ బోవ నిన్ను  
నేను జెప్పెడు నందాఁక నెఱుంగలేరు  
హొక్కలో దూరి తీవు కడున్ శిశుఁబలెఁ  
గుతిలపడియున్న నే నెఱుంగుదునుగాని.

మ. ఒక యేలోకములందు నీవరిగితో యోబాబు' నీవున్ భుజం  
గకదఱ్ఱుండయి పోయినా వనిన దుఃఖంబింత నాగుండెమం  
టకు క్రొత్తైనది నేడు కూడ నది కృష్ణామండలీరాజవీ  
తిక మీకమ్మకులంబునన్ మణివహాఁ పెక్కెంబునన్ రాలితే.

చ. పితృసుతభావయుగ్మమున భేదము చిత్రము నన్నుఁగన్నమ  
త్పిత వదనంబు నా కనులవ్రేలదు పాతికయేండ్లుకాక, నీ  
సుతునివలెన్ జరించు టొకచోద్యము, పాతికదాఁటి నీ సుధా  
కృతవదనంబు కన్నులకు నెత్తినయారబోవోలె నాడెడిన్.

8

గీ. తాను శ్రీపతివ్రతాలోక మాణిక్య  
మప్పగారు పోయె నది మొదటిది  
బిడ్డవంటి నీవు వెడలితి విదిరెండు  
తూగు నాదు జన్మదుఃఖసమితి.

క. ఈకథ పాతికయేండ్లుగ  
నీ కంకిత మిత్తు నంచు నిలిపితి బాబూ !  
నీ కిదిగొ యంకితంబుగ  
నీ కథ నాతండ్రి చెప్పె నెంతయు నాకున్.

క. నీవేమొ రై తుబిడ్డవు  
నీ వల్లడు మంటిగడ్డ నెగసినవాఁడున్  
మావంశకథాదీపిక  
నీ వస్మత్పాణములను నిలుచు శిశువవున్.

క. కృతి యంకితమ్ము గొని యే  
గతిఁబోదురు స్వర్గలోకకాంక్షులు నీ వా  
గతిఁ బొమ్ము మశ్శుధావా  
గతి నీ సవీధీవిహారకల్పకము శిశూ !

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.



11/1/19

9

శ్రీమద్భక్తవల్లభాష్టకం  
శ్రీమద్భక్తవల్లభాష్టకం  
శ్రీమద్భక్తవల్లభాష్టకం

# వీరవల్లడు

౧

అప్పటినించీ నే నిది కథగా వ్రాద్దామనే. అనుకున్నది  
యిరువది యేండ్లక్రింద. మా నాన్న నన్ను క్రొత్తగా బస్తీకి  
తీసికోవెళ్ళి స్కూల్లో ప్రవేశపెట్టాడు. ఆ రోజున నే నొక  
క్లాసులోకి వెళ్లాను. నా కంతా క్రొత్తగానే ఉన్నది. మా  
డోర్స్ బోర్స్ ఒక్కడే పంతులు. ఆ స్కూల్లో అదేమిటో!  
గంట గంటకీ పంతులు మారటం మొదలుపెట్టాడు. ఒకపంతులు  
నన్ను “నీ పేరేమిటి?” అని అడిగేడు. నేను ‘వల్లప్ప’ అని చెప్పేను.  
ఆ మేష్టరు పగటివేషాలవాళ్ళు కళ్లు, ముక్కు త్రిప్పినట్లుగా త్రిప్పి  
“వల్లప్పా? కల్లకాడప్పా?” అన్నాడు. తక్కిన పిల్లలందరూ పెద్ద  
అల్లరి చేశారు. నాకు కోపమూ, దుఃఖమూ రెండూ వచ్చినవి.  
నేను పల్లెటూరువాణ్ణి. అందులో మా డోర్స్ మేమంటే దొర  
లం. మా తాతగారినాటికి మాది చాలా పెద్ద ఆస్తి. మా తాత  
లిద్దరూ పంచుకున్న తర్వాత, మాతండ్రులు ముగ్గురూ పంచు  
కున్న తర్వాత మాకు సుషేత్రమ్మైన మాగాణీ నలభై యెకరము  
లున్నది. నలభై యెకరాలమాగాణీ అంటే సామాన్యమా  
యేమిటి? వాళ్ళ పుణ్యమాలంటూ ఎప్పుడూ యధా మిట్లానే



ఉంటేనా, రెండులక్షల ఆస్తి అన్నమాట. అందులో పట్టణాల్లో ఉండే అనేకవిధాల భయాలులేవేమో. పల్లెటూళ్ళో పరాక్రామం పెరిగేను. అప్పటికి కొంచెం మోటుగా ఉండేవాణ్ణి. “నాపేరు వల్లకాడేమి? నీపేరు వల్లకాడు” అన్నాను. ఆయన గ్రహించాడు. నవ్వి “నవ్వుతూ అన్నానోయి. పేరు బాగా లేదు” అన్నాడు. నాకప్పటికి పదునాలు గేండ్లు. అప్పటివరకూ బాగా ఉందనుకున్న నా పేరు అంతలో నాకూ బాగా లేదనిపించింది. ఇక పదిమాట లెందుకు? నాపేరు ఎప్పుడు క్లాసులో పిలిచినా అందరూ నవ్వుటం, నేను సిగ్గుపడటం.

ఇల్లా మూడు నెలలు జరిగింది. ఎప్పుడు శలవలు యిస్తారు, ఎప్పు డింటికి పోతాము, నాన్నతో చెప్పి పేరు ఎప్పుడు మార్చుకుంటాను అనే ఊహ. ఐదురూపాయలతో పేరు మార్చుకోవచ్చని అప్పుడు తెలియదు. పేరు మార్చుకోటం అంటే అనొక బ్రహ్మప్రళయమని. పేరెల్లా మారుతుంది. మనమొగం, ముక్కు, కళ్ళు, మన ఒంటిరంగు యివ్వన్నీ ఎట్లా మారవో పేరూ అల్లాగే మారదని. తరువాత మార్చుకోవచ్చని తెలిసింది. మళ్ళీ తర్వాత మారదని తెలిసింది. మారితే పేరునుబట్టి జాతకాలెల్లామారుతై. పేరుమారితే జాతకాలు మారుతైఅంటూరే.



సరే. యిదంతా ఎందుకు ? శలవ లిచ్చారు. ఇంటికి వెళ్ళాను. నేను కొత్తగా ఇంగ్లీషు చదువుతూ యింటికి వచ్చానని మావాళ్ళకి నన్ను చూస్తే ఎవరో పెద్ద హైకోర్టుజడ్జిని నేనైనట్లే మావాళ్ళు సంతోషించారు. అప్పుడు తెలిసింది, నాకు యింగ్లీషు చదువంటే. మరి అంతగొప్పవాణ్ణి వల్లప్ప ఏమిటి ? మానాన్న అదీ యిదీ నన్నడుగుతూ ఉంటే నేను వాటి కేమీ సమాధానం చెప్పకుండా “నాన్నా, నాపేరు వల్లప్ప బాగా లేదు. మార్చుకోవా” అన్నాను. మా నాయనగారి నాయనమ్మ బాగా ఉంది. ఆవిడ, మానాయనమ్మ, మాఅమ్మ, మాఅప్పగార్లు అందరూ ఉన్నారు. మానాయనగారినాయనమ్మను మేము ‘బామ్మా’ అనేవాళ్ళము. మానాయనమ్మను ‘మామ్మా’ అంటాము. మా బామ్మ “ఇదేమి చదువురోయి. పేరు బాగా లేకపోవటం ఏమిటా ? ఎక్కడైనా పేరు బాగా లేకపోవడం ఉంటుందా ? పేరంటే పేరే. అందులో వల్లడన్న పేరే బాగా లేదూ. వీర వల్లడిముందు నువ్వేమి పనికొస్తావు ?” అన్నది. మా నాయన “నువ్వే బాగా లేదనుకున్నావా, ఎవరైనా అన్నారా ?” అన్నాడు. నేను “మామేష్టరు బాగా లేదు అన్నాడు” అన్నా.

మా మామ్మ “తలకు మాసినవాడు వాడెవడురా ?” అన్నది. ఆ నిమిషంలో నా కదేమిటో ‘వల్లప్ప’ పేరు ఎందుకు బాగా లేదనుకున్నాను. బాగానే ఉందే అనిపించింది. మా



బామ్మ, మామ్మ, నాన్న అందరూ బాగానే ఉండనుకుంటు  
న్నారు. మా అమ్మ ఏమీ మాటాడలేదు. కాని వస్తూనే  
పేరుబాగాలేదన్నానుగా. అందుచేత ఆమాటమీదే కూచోని  
“మా. మేష్టరంటే యమ్. ఏ. ప్యాసయినాడు. ఆయనకన్న  
మీ కెక్కువ తెలుసా? ఏమయినా సరే మార్చాల్సిందే”  
అన్నాను. మా బామ్మకు కోపం వచ్చింది. అన్నదికదా ...  
“నీవాపేరు మాద్యకుంటే నీతండ్రి ఆస్తి నీవు తింటానికి తగవు”  
అన్నది. మా నాయన నన్ను దగ్గరకు తీసికొని “బాబూ, నీకు  
తెలియదు. వల్లడు అన్నది చాలా మంచిపేరు. ఒక్కొక్కపేరు  
ఒక్కొక్కవిధంగా మంచిదోయి. కృష్ణుడు అన్న పేరు ఉండ  
నుకో. ఆపేరు మంచిది కాదని ఎవరూ అనరుకదా. ఎందుకు  
అనరు! కృష్ణుడు గొప్ప పనులు చేశాడు కనుక ఆపేరు అంద  
రికీ మంచిది అనిపిస్తుంది.” అన్నాడు. నేను “అయితే కృష్ణుడు  
అని పెట్టుకుంటాను. వల్లడేమిటి” అన్నాను. మానాయన “అది  
కాదోయి. అందరి గొప్పతనం ఒకవిధంగా వుంటుందా? కృష్ణుని  
గొప్పతనం కృష్ణునిది.” అన్నాడు. నేను “వల్లడెవరు?”  
అన్నాను. ఆయన “వల్లడా?” అని కొంచెము సేపాగి మళ్ళీ  
యిల్లా అన్నాడు: “వల్లడు మా తాతగారి పాలేరు. మా  
నాన్నకుగూడా పాలేరే. నాకూ పాలేరే. చచ్చిపోయినాడగాని  
నీకూ పాలేరే. వాడు మూలవాడు. వాడు మన పాలేరు,



వాడి పేరు నీకు పెట్టాము. మానాన్నే నా కాపేరు పెట్టలేదని అప్పుడప్పు డనిపించేది. అందుచేతనే నా పేరు నీకు పెట్టాను.” అన్నాడు. నా కేమీ తోచింది కాదు. అప్పుడు నాకు మానాన్న అన్న యీ మాటలలో లోతు తెలుసుకొనే వయస్సు లే దనుకుంటా. అన్నానుకదా— “మాలవాని పేరైతే నా కసలు అక్కరలే” దని. అనటంతోటే మా బామ్మ, మామ్మ యిద్దరూ నా వంక కళ్ళు ఉరిమి చూచారు. వాళ్ళిద్దరికీ నేనంటే పట్టరానంత అపేక్ష. ఇదేమిటిరా బాబూ అనిపించింది. మా బామ్మ మా నాన్నతో అన్నదికదా “ఒరేయి, వీడిని చదువు మానిపించేశెయ్యి” అని. అనేటప్ప టికే నాకు కళ్ళనీళ్ళు గిట్టించ తిరిగినై. మా అమ్మ నన్ను దగ్గరకు తీసికొని నా కన్నీళ్ళు తుడిచి మానాన్న వంక కోపంగా చూస్తూ యిట్లా అన్నది : “వాడు పసివాడు. వాడి కేమీ తెలియదాయె. మీరు వాడికి చెప్పరాదా” అని. మా నాన్న “ఎప్పుడూ స్రసక్తి రాలేదు. చెప్పలేదు. వాడిదే తప్పేమిటి? వల్లడి విషయంలో చిన్నప్పుడు నేనూ తప్పు చేశాను. నాకడు పున పుట్టిడు కనక వాడూ చేస్తున్నాడు” అని “రాత్రికిచెప్తాను” అని ఏదో పనిమీద వెళ్ళిపోయినాడు.

ఆరాత్రి మా నాయన చెప్పిన కథ.

ఆరాత్రి వెన్నెల. వాక్కిగో మంచాలు వేసుకొని పడు



కున్నాము. మా వాకిలిముందరే పశువుల సావడి ఉంది. అందులో గేదెలు, ఆవులు కట్టేసిఉన్నై. ఎడ్ల జతకూడా ఒకటి ఉంది. పశువులు పడుకొని బుస్సలు కొడుతున్నై. అవి గేదెలు అని తెలుస్తూనే ఉంది. ఎడ్లు గాట్లొ ఉన్న గడ్డిపరకలు ఒకటో రెండో లాగుతూ నమలుతున్నై. బుస్సలు కొట్టేవి గేదెలని, మేసేవి ఎడ్లని చూడకుండానే మాకు తెలుసు. మా హాన్నను “కథ చెప్తానన్నావుకదా, చెస్స”మన్నా. మా నాయన యిట్లా మొదలుపెట్టాడు.

\*

\*

\*

నాకూ అప్పటికి నీయిడే ఉంటుంది. ఒక రోజున ప్రొద్దున వాకిట్లో కూచోని ముఖం కడుగుతున్నా. ఇంకా బాగా తెల్లవారలేదు. మా నాయనమ్మ వాకిట్లో ముగ్గు వేస్తూంది. మా నాయనగారింకా నిద్రలేవలేదు. నేను రోజూ ప్రొద్దున్నే లేవటంఅలవాటు. బొమ్మ నన్ను తెల్లవారుకడనే లేపి తొందరగా ముఖం కడిగించి మజ్జిగచేసి రోజూ యిత వెన్న పూసపెట్టేది. నేను వాకిట్లోకూచోని ముఖం కడుగుతున్నానని చెప్పానుకదా. అప్పుడు వల్లడు గబగబా వచ్చాడు కేక లేసు కుంటూ వచ్చాడు. ఎవరిమీద నుకుంటున్నావు? మా నాయన మీద.

మొట్టమొదట వల్లడంటే ఎల్లా ఉంటాడో చెప్తాను



విను. ఆజానుబాహువైస మనిషి. చామనచాయ. వాడికళ్ళు, మొగం కొట్టవచ్చేట్లు ఉంటే. వాణ్ణి పగలు జాము ప్రాద్దెక్కిం తర్వాత చూడాలి. పండునీరుకానిధోవతీ కట్టి ఉత్తరీయం పైనవేనుకొని ముఖాన నిలుపుబొట్టు పెట్టి, కోల్పుకట్టి చేత్తో పట్టుకొని చెప్పులు తొడుక్కొని వాడు వస్తూవంటే, వాణ్ణి చూచి, ఎరక్కపోతే, మాలవాడని ఎవరూ అనుకోరు. నానిలో ఎంత తీవి, ఎంత హోదా! మాలవా కనటంతోతే పల్లెటూళ్ళలో వాణ్ణి సులభంగా ఏది పడితే అది అంటూవుంటారు. కాని ఊరి మొత్తమ్మీద ఎవ్వరూ వాణ్ణి తిట్టటానికి సాహసించే వారు కాదు. పైగా ఏమైనా వ్యవహారాలు వస్తే వాడిని మధ్యవర్తిగా పిలిచేవారు. ఊళ్ళో వాడొక పంచాయతీదారు. వాడినిచూస్తే కమ్మో, రెడ్డో, కాపో అనుకోనాలి. ఆరోజున కేకలు వేసుకుంటూ వచ్చాడు.

“ఏమయ్యోయి, నొరల్లె పడుకున్నావు కాబోలు! మంచం పట్టుకుంటే వదలేవు. కుప్ప దూసుకోపోయారు ఎవళ్ళో. నేనేమో పెద్దముండాకొడును. అక్కరకు వచ్చావు దొరవుఅంటే నీవేమో కోడలమ్మను కావలించుకోని ఈ చోటంతప్ప యిల్లు కదలవు. నేను చచ్చింతర్వాత తెలుస్తే నీపాట్లు” అని యీ ధోరణిలో అన్నాడు.

మా పల్లెటూరి : శృ మాటలు మోటుగా ఉంటే,



నీ వింగ్లీషు చదువుకుంటున్నావు. నీ కవన్నీ చెప్పడం ఎందుకు? వాడి ఆ మోటు మాటలు పల్లెటూరిలో సహజమైనా నాకు కోపం వచ్చింది. మా నాయనేమో పెద్దదైతే. వాడు మా పాలేరు, అందులో మాలవాడు. నాకు కోపంవచ్చి వాణ్ని బూతులు తిట్టాను. “నీకు ఒళ్ళూ పై తెలియటంలేదు. ఎవరినిరా నీ వనేది? దొరనేనా? దొక్కచీలుస్తాను.....” ఏదో యీ ధోరణిలో అంటున్నాను. ఆ వల్లడి కేకలకే మా నాయన లేచాడు కాబోలు. వాడి కంఠస్వరం పుస్తకాలలో వ్రాస్తారే, మేఘగంభీరస్వరం. మా నాయన లేచి, కళ్ళు నులుముకుంటూ బయటకు వచ్చాడు. నేను వల్లణ్ని తిడుతున్నాను. ఆయన చూచాడు. చూచి తొందరపడుడూ “ఎవరినినా? ఎవరినిరా తిడుతున్నావు? వల్లణ్నే, వల్లణ్నే? ఓరి బుద్ధిలేనివాడా! వల్ల డెవరనుకున్నావురా” అన్నాడు. నేను “కాదునాన్నా, వాడు నీవంటే లెక్కలేకుండా మాట్లాడుతున్నాడు. వానికి ఒళ్ళు పొగరెక్కింది” అన్నాను. అంత మా నాయన “ఛా, నోరు మూయి. వల్లడు నన్ను ఏమి అంటానికీ అధికారం లేదురా వాడికి? నన్ను వల్లడ నకపోతే యింక ఎవ డంటామరా?” అన్నాడు. నా కింకా కోపం వచ్చి “నీ వలుసు యిస్తున్నావు. అల్లాగు యిల్లాగు” అన్నాను. మా నాయనగారు నన్ను కొట్టవచ్చాడు వల్లడు. ఆపాటున “ఇదిగో, బుడ్డాణ్ణి కొట్టేవు.



కుట్టకాయి కేమి తెలుస్తుంది? రాత్రి ఎవళ్ళో కుప్ప దూసుక వెళ్లారు. నేను ఊళ్ళోలేను. వస్తూ కుప్పమీదుగా వచ్చాను. పది పనలపెట్టు దూసుక నులుచకపోయారు. నీవు కోడలమ్మను వదల లేకుండా ఉన్నావు. రా పోదాం.” అన్నాడు.

అంతట మా నాయనా, వాడు వెళ్ళారు. నాకు ఒళ్ళు మంసిపోతోంది. వాడు మాటిమాటికీ కోడలమ్మ అంటాడు. నేను పదునాలుగేళ్ల కొడుకు నుంటే మానాయన్ని వాడదేమిమాట. వాడు మాలవాడేమిటి? ఈ సంబంధం ఏమిటి? నా కేమీతోచక ఏడుస్తూన్నాను. ఇంతలో మా నాయనమ్మ వచ్చి నన్ను ఓదార్చటం మొదలు పెట్టింది. ఆమె యీ జరిగిందంతా చూస్తూనే ఉంది. ఆమె నన్ను ఓదార్చవస్తే నాకు పొరపం వచ్చి “నన్ను నీవు ముట్టకోవద్దు. మాలవాడు కోడలమ్మట, కాగిలించుకొని పడుకోటంట. నాన్న ఊరుకున్నాడు. నీవు ఊరుకున్నావు. ఇంకో రైతే అయితే డొక్కచీల్చి జోలుకట్టడా” అన్నాను. మా నాయనమ్మ నన్ను ఓదారుస్తూ “వల్లడికే మనం అంటే ప్రేమలేదా, గౌరవం లేదా? నీకు మీ అమ్మా, మీనాన్నా పెద్ద వాళ్ళుగా కనుపిస్తున్నారుకాని వాడికి చిన్నవాళ్ళేను. వాడిచేతిమీదుగా మీనాన్నకు పెళ్లిచేశాడు. సంబంధం కుదుర్చుకోవచ్చింది వాడు. మీఅమ్మ అంటే వాడికి పసిపిల్లలే కనిపిస్తుంది నాయనా, వాడి కదొకముద్దు” అంది. నాలో ఉండే



అహంకారం ఏమీ చావలేదు. అవ్వాలవ్వాలాస పెట్టుమని  
మా నాయనమ్మని అడగలేదు, నేను పడమటింటిలోకే పోలేదు.  
కొంతసేపు ఊరివెంబడి తిరిగి, పొలాలకేసి పోయి తిరిగి మధ్యా  
హ్నం తిరిగివచ్చాను. మావాళ్ళంతా నిద్రపోతున్నారు. నేనే  
అన్నం పెట్టకుతిన్నాను. మళ్ళీ ఎవళ్ళకీ కనుపించకుండా వెళ్లి  
పోయినాను. రాత్రి ఎవళ్ళకీ కనుపించకుండా వచ్చి మంచంమీద  
ముసుగెట్టుకొని పడుకున్నాను. మా నాన్నకు రాత్రికి నాలజ  
వచ్చింది. మామామ్మా, అమ్మా అందరూ వెతికేరు. చివరకు  
నేను పడుకున్న చోటికి వచ్చి చూచారు. నన్ను బతిమాలి,  
బామాలి, అన్నం తినమన్నారు. నేను “వల్లణ్ణి పాలేరుతనం  
లోంచి తీస్తే స్తేగాని తినను.” అన్నాను. అంతవరకూ బతిమాలిన  
మా నాన్నా, మామ్మా “పో వెధవా, నీవు తినకపోతే మానే”  
అన్నారు. నే నేంచెయ్యను. చివరకు గతిలేక నేనే  
అన్నానికి వెళ్ళాను. నేను అన్నం తింటూ ఉండగా  
మా నాన్న వచ్చి దగ్గర కూచోని అన్నం పెట్టటం మొదలు  
పెట్టాడు. మజ్జిగ కాడికి వచ్చేటప్పటికి రాజీ కుదిరింది. మజ్జిగ  
అన్నం ముద్ద నానోట్లో పెట్టవచ్చేటప్పటికి నేను మళ్ళీ కొంచెం  
రాచరికపు టెత్తు లేవతీశాను. “నీవు నాకు అన్నం పెట్టనక్కర  
లేదు. నీకు నేనంటే కన్న వల్లడంటేనే అంత ప్రేమ ఐతే వాడికే  
పోయి. అన్నం పెట్టు” అన్నాను. అప్పుడు మానాన్న “నీవు



మా బంగారుతండ్రివి, మానాయనవు. వల్లడు మా పాలేరు. నా నా ప్రాణదాత. నీవు నాతలపుళ్ళు కడిగి రక్షించేవాడివి. నీవు నాకు ఉత్తరగతులు కల్పించేవాడివి. వల్లడు నన్ను నిలబెట్టినవాడు మన కులదేవత. వల్లడంటే నాకు గౌరవం. నీవంటే ప్రేమ నాయనా. అటు వల్లణ్ణీ ఒదిలిపెట్టలేను. యిటు నిన్నూ ఒదిలిపెట్టలేను. ఈ మజ్జిగా అన్నం తిను. వల్లడు మనకేమీ చేశాడో చెప్తాను. ఆ కథంతా చెప్పింతర్వాత కూడా నీవు వల్లణ్ణి పాలేరుగా తీసెయ్యమంటే తీసివేస్తాను. వల్లణ్ణి నేను పాలేరుగా తీసివేస్తే వాడు యీవూళ్ళో ఉండడు. ఏకాశీయో లేచి పోతాడు. వాణ్ణి ఒదిలి నేనుమాత్రం ఉంటానా? నేనూ వాడి తోనే వెళ్ళిపోతాను. రెండువందల యెకరాల సుక్షేత్రమైన మాగాణీ ఉంది. నీకూయీదు వస్తోంది. నా కాలి చెప్పు నీ కాలికి సరిపోతోంది. నీపొలం అంతా నీవే చేసుకోవచ్చు. వాడూ నేనూ కాశీకో, ఎక్కడికో పోతాము" అన్నాడు. నేను మా నాన్నను బతిమాలి ఆ మజ్జిగా అన్నం ముద్ద నోట్లో పెట్టించుకోవలసి వచ్చింది.

ఆరోజురాత్రి యివ్వాలికి మల్లేనే వెన్నెల. నీకుమల్లేనే నేను వింటున్నాను. నాకుమల్లేనే మానాన్న యిల్లా చెప్పాడు.



అసలు నీ కీకథ చెప్పటం మొదలు పెట్టకముందు మన వంశం విషయం కొంత చెపితేనే కాని సరిగా తెలియదు. మన పూర్వులు మునుపు కృష్ణ అవతల ఉండేవారు. అక్కడ ఉన్న పొలాలన్నీ కృష్ణమ్మతల్లి తినివేసింది. బ్రతకటం కష్టమై, యీ ఊళ్ళో వచ్చి ఉన్న మూలపురుషుడు మరి ఎక్కడైనా పోయి బ్రతకవలెనని బయలుదేరేడట. ఆయనకు చుట్టకాల్పుటం అలవాటు. మొదటినుంచీ మన్ను పిసుక్కొని బ్రతకటం అలవాటైన వాళ్ళం కనక బ్రాహ్మణులమైనా మన వంశంలో చుట్ట కాల్పుటం అనే దురాచారం కొందరు కొందరియందుంటూవచ్చింది. ఆయన అల్లాబయల్దేరివస్తూ, నున యీ ఊరున్న ప్రదేశం మీదుగా వెళ్తున్నాడట — ఈ దారిని పడి యింకేదో ఊరు పోదామని, అప్పుడు యిదంతా అడవి. మన యిల్లు కట్టినచోట పెద్దచింత చెట్టు ఉన్నదట. ఆ చెట్టులో తొట్ట ఉంది. ఈయనా చెట్టు క్రింద కూర్చుండి సగం త్రాగిన చుట్ట ఆ తొట్టలో వదలిపెట్టి పోయినాడట. ఆ వెళ్ళిన పని చూసుకోని తిరిగి పదిరోజులకుమళ్ళీ వస్తూ మళ్ళీ ఆ చెట్టుక్రిందే కూచున్నాడు. తీరా చూచేటప్పటికి ఆచుట్ట ఆరిపోలేదు. ఆ తొట్ట కొద్దిగా అటుకొని నిప్పు ఉన్నది. ఆయన 'యీ స్థలం నిప్పు



ఉండేస్తలం. యిక్కడ ఊరుకట్టి. యిల్లు కట్టుకొని నివాసం చేద్దా' మనుకున్నాడు. అప్పుడు యీ అడవిచట్టాలు, అడవి లోంచి పుల్లతీసుకోపోతే శిక్ష వెయ్యటాలూ, యీలాంటివి లేవు. భూమి అంతా ప్రజలది; రాజుది కాదు. దున్నిన నేల మీద పన్నుమాత్రమే రాజుది. కాని ధాత్రితో రాజున కేమీ అవసరం లేదు. ఈ అడివి ఆరువందల యెకరాల మేరఉన్నది. ఈ ఆరువందల యెకరాల మేరా తనది అన్నాడు. ఈ చింత చెట్టుక్రింద ఒక చిన్న పాక వేసి పెళ్ళాం బిడ్డలను తీసుకోవచ్చి కాపురం పెట్టాడు.

అంతా అడవి. వెలగపళ్ళు, చింతగుంజు, రకరకాల ఆకు కూరలు అన్నీ సమృద్ధిగా ఉన్నవి. జొన్నలొక్కటే తక్కువ. ఒక ఎడ్లజతను తెచ్చాడు. కావలసినన్నీ జొన్నలు పండించు కుంటున్నాడు. సుసారయాత్ర చేస్తున్నాడు. కాని అడవిఅంతా కొట్టి ఆయకట్టంతా అదునులోకి తీసుకోరావాలి. తానొక్కడూ చేయలేదు. ఇట్లా ఉండగా ఒక రోజున యీ వల్లడి పూర్వపు యీ అడవిలోంచి వెళ్తూ మన యింటికి వచ్చి 'ఆకలిగా ఉంది అన్నం పెట్ట'మన్నాడు. అయన అన్న పెట్టి చుట్టపొగాకిచ్చి "ఒరేయి, యిక్కడ ఊరుకడవామని ఉంది. ఈ అడవి అంతా కొట్టాలి. నీవు వస్తావా? నీవుకూడా ఒక చిన్న కొంప వేసుకొని యిక్కడే ఉండుగాని" అన్నాడు. వాడు "నారా, కడుపునిండా



అన్నం పెట్టావు. నీమాట కాదనలేను. వస్తాను" అని నాల్గో  
రోజుకి వాడి పెళ్ళాంబిడ్డలను తీసికోవచ్చాడు. ఒక పూట వాడికి  
గుప్పెడు మెతుకులు పెట్టినందుకు వాని కృతజ్ఞత చూడు.  
కృతజ్ఞత అనే గుణం వల్లడి కులంలో పుట్టింది. ఆనాటిమొదలు  
యీనాటివరకు వల్లడి వంశపు నెత్తురిలో యీ దేవతాగుణం  
లేశమైనా చెదరలేదు. ఇద్దరూ కలిసి అడవిలో చెట్లు కొట్టి  
బయల్ నెంతమేర జొన్నో, రాగో ఎదో పండించుకుంటూ కాల  
క్షేపం చేస్తూవచ్చారు. తరువాత కమ్మవారిని యితరకులాల  
వారినీ తీసుకోవచ్చి వాళ్ళకు భాగాలు పెట్టి అడవి అంతా  
కొట్టించి, చివరకు ఊరు చేర్పాడైంది. దానితో మనకు అవస  
రం లేదు. మన కుటుంబాలుకూడా యీ రెండు మూడు  
వందల యేడ్లు పెద్దగా పెరుగలేదు. ఊళ్ళో తాతగారున్నా కీ-  
వారి కుటుంబం, మన కుటుంబం ఆయనా మానాన్నా తాతా  
సహోదరులు. ఆయనా ఆయనతమ్ముడు రెండు కుటుంబాలు.  
నేనూ నా తమ్ముడూ; మాతమ్ముడు వివాహం చేసికోనన్నాడు.  
కనక మనదీ, వాళ్ళదీ రెండే కుటుంబాలు. వాళ్ళు మనమూ  
విడిపోయింతర్వాత వల్లడు 'పెద్దదొరపు నీదగ్గరే ఉంటా'నని  
మా తాతగారి దగ్గరే ఉన్నాడు.

ఎంత విడిపోయినా సమిష్టికుటుంబంగానే ఉంటూఉండే  
వాళ్ళం. పొలం అంతా కలిపి దున్నటం, కలిపి పండించటం,



కలిపి త్రొక్కించటం. నేనూ మా తమ్ముడూ చిన్న పిల్లలం. నా కొక ఎనిమిదేళ్లు ఉంటే. బాబాయి కో నాలుగేళ్లు. అప్పుడు మా నాయనగారు చనిపోయినారు. ఊళ్లో ఉన్న మన రెండోకుటుంబం కో అప్పటి పెద్దానాయనపేరు రాయుడు. రాయుడుగారు వయస్సుచేత మానాన్నకన్న పెద్దవాడు. మనకుదురు యిక్కడకు వచ్చి నాయనపెద్దకొడుకూ ఆయనపెద్దకొడుకూ యిల్లావచ్చిన సంతానం. ఊళ్లో పెత్తందారీ, మంచి చెడ్డ అన్ని అజమాయిషీలు పెద్దకొడుకునందే ఉండటం అలవాటుగా వచ్చినా, రాయుడుగారు వయసున పెద్దవాడవటంచేత ఆయన యందే మర్యాదపెట్టి మానాయనగారుంటూ ఉండేవారు. అందుచేత వ్యవసాయం పనులన్నీ యీ మూడువందల యెక రాలమీద — తక్కిన మూడువందలూ వారికీ వారికీ యిచ్చి ఊళ్లో కుటుంబాలు యేర్పాటుచేశారుగా — రాయుడుగారే చేస్తూఉండేవారు. అంటే మా నాయనగారూ చేస్తూనే ఉండేవారు. పెద్దరికంమాత్రం ఆయనమీద ఉంచుతూ ఉండేవారు. కాని ఆయనకుమాత్రం మనసులో గురుగా ఉంటూఉండేదిలే. వీళ్ళది పెద్దకుటుంబం ఏమిటి, ఈ ఊరిమీద వీళ్ళది అధికారం ఏమిటి అని. కాని మానాయనగారంటే మనస్సులో భయం. మా నాయనగారు వెళ్ళి “ఏమోయి బాబాయీ, యిల్లా చేశావు” అంటే “లేదురా నాయనా, లేదురా నాయనా”

అంటూ సర్దుకోపోయేవాడట. ఈ పరిస్థితుల్లో మానాయనగారు చచ్చిపోయినారు.

ఇదిట్లా ఉంచి, యింకోసంగతి చెపుతా విను. నూ అమ్మ పుట్టిల్లు కృష్ణఅవతల. మీ అమ్మపుట్టిల్లా కృష్ణఅవతలే. అక్కడనుంచి వచ్చారుకనుక మన కుదుట్లో అమూలపురుషుడు దగ్గరనుంచీ సంబంధాలు చెడిపోకుండా ఆ మేనమామల పిల్లలనే చేసుకుంటూవచ్చారు. ఆ కృష్ణఅవతల అది సముద్రతీరం. అన్నీ చవిటిపరలు. ఏమీ పండేవి కావు. మనవా ల్లేప్పుడూ వారికి చేతోడు వాతోడుగా ఉంటూఉండేవారు. ఇప్పటికి మల్లెనే చూస్తున్నావుగా — ఎప్పుడూ మామేనమామలూ మీ మేనమామలూవచ్చి నెలలతరబడి ఉంటూఉండేవారు. పైగా మనకదే అచ్చివస్తోంది. ఇల్లా మా నాయనగారు చనిపోయిం తర్వాత ఆ రాయుడుగారు మా అమ్మని చాలా యిబ్బందులు పెట్టారు. “ఇంట్లో గింజలు లేవు” అంటే “నాకేం తెలుసు” అనేవాడట. ఈవిడ ఊళ్ళో చాలా అప్పులు తేవటం, కోమ టింటినుంచి అన్నీ అప్పుచేసి తీసికోరావటం. కోమటింట పద్దు పెరిగిన కొద్దీ వాళ్లూ యివ్వననటం. చివరకు వల్లడు అదరించి బెదరించి ఎక్కడోక్కడ ఓ బస్తా జొన్నలు తెస్తే అది ఒచ్చే పోయేవాళ్ళతో రెండురోజులన్నా రాకపోవడం. దారిమార్గాన వెళ్తుంటే ఎంతమంది బ్రాహ్మలైనా మరెంతమంది యితరు



లైనా ఫలానావారిల్లని మరి మాయంటికే వస్తారు. రెండు  
 మూడువందల యేళ్ళుగా యీ యింట్లో లేదన్న మాటలేదు.  
 అప్పటికీ మా అమ్మగారు గుండెదిటవైనమనిషి. కొంచెం నోరు  
 కలది. ఏమైతేనేమి, రోజులు గడచిన కొద్దీ ఊళ్ళో ఉండటం  
 కష్టమైంది. నాయకుడూ, మునసబూ, కరణం అందరినీ నాయు  
 దుగారు ఆకట్టాడు. “పిల్లలను వేసుకొని పుట్టింటికి లేచిపోతుంది,  
 ఆడదేమి చేస్తుంది” అని పన్నాగం ఎత్తాడు. ఊళ్లో అధికారులు  
 తనకు అనుకూలంగా ఉన్నా, పిలిస్తే పలికే దిక్కులేదు. వల్లడి  
 అధికారంగాడా సాగలేదు. చివర రోరోజున మాకుకూడా  
 అన్నంలేకుండా వల్లడితో చెప్పకుండా మా అమ్మగారు పుట్టిం  
 టికి బయల్దేరి వెళ్ళిపోయిందిట. నాకు లీలగా జ్ఞాపకం ఉందికాని  
 ఆవిషయా లేమీ సరిగా బొమ్మకట్టవు. కాసేపు నన్ను నడిపించీ  
 కాసేపు తమ్ముణ్ణి నడిపించీ, ఒకప్పు డిద్దర్నీ చంకన వేసికొనీ  
 ఆ ఊళ్లో ఆ ఊళ్లో వాళ్ళనీ వాళ్ళనీ అడిగి మాకు అన్నం  
 పెట్టించి నానాకష్టములూ పడి చివరకు పుట్టింటికి చేరింది.  
 ఆవిడ తోడపుట్టిన వాళ్ళూ అంత సామంతులు కారు. వ్యవ  
 హారనిష్ఠలేనివారు. అవునంటే అవునని నడుము కట్టుకొని వ్యవ  
 హారాలు సాగించేందుకు మనిషిలో అదొక పలుకు ఉండాలి.  
 అది దేవుడు యిచ్చేదికాని తెచ్చిపెట్టుకుండేది కాదు. వాళ్ళూ  
 పేదవాళ్ళు; బ్రాహ్మణవృత్తిలో ఉండేవారు. “నీవూ నీపిల్లలూ

సరే మాతోపాటు ఉండండి. కలోగంజో అలాగే త్రాగుదా” మన్నారు. కాని “అరే, అదేమిటి, నీ ఆస్తికి వాడెవరు?” అని కత్తికట్టే సామంతం లేనివారు.

రోజు లిట్లా గడుస్తూ ఉండగా యిక్కడ, ఇక చెప్ప బోయేదంతా వల్లడు చెప్పిన కథ. వల్లడంటున్నాడు—

నేనా ప్రాద్దున కోడికూసేపాళ లేచి పొలంపోయి చూసు కొని దొరయింటికి వెళ్ళాను. మా పెద్ద దొర-అంటే నేను- రోజూ వాక్కిగ్లో పడుకుండేవాడు. ఆరోజున కనుపించలేదు. గొడ్ల సావిట్లో చూస్తేపాడి గేదెముందర కాని, ఎడ్లముందర కాని గడ్డిలేదు. తెల్లారూ మేతలేక అవి ఊక్కలు లోతుకుపోయి సన్న చూట్టంతోటే గేదెనాలిక వెడలపెట్టి అరిచింది. నేను గడ్డితీసి వేళాను. దొరసాన్ని ఎన్నిసార్లు పిలిచినా ప్రతి లేదు. తీరా చూస్తే యింటికి తాళం వేసిఉన్నది. ఇరుగు పొరుగువారం దరసీ పిలిచాను. అందరూ చెప్పారు. “మీదొరసాని నిన్న ప్రాద్దున్నే వెళ్ళిపోయిందిరా” అని. నే నావెచుక రెండురో జలూ డిగ్లో లేను, నాచెల్లెలిని అదేదోడ్డిగ్లో యిచ్చాము. దానికి జబ్బుగా ఉందంటే చూట్టానికి వెళ్ళాను. నాకేమీ తోచింది కాదు. కోపం వచ్చి రాయుడ్ని తీర్చాను. “నాగొర ఆస్తి వేసుకు తినేందుకు వీడెవరు? చూడు ఏమి చేస్తానో, పిల్ల



ల్ని తల్లిని ఊళ్లోంచి వెళ్లకొద్దాడా. ఈపూట తింటే ఆపూట లేకుండా వాళ్లని పస్తు పెట్టాడు. నాదొర బతికున్నప్పుడు కుక్కిన పేనలే ఉండేవాడు. ఏసుకు తిందామనుకుంటూన్నాను కాబోలు. ఎట్టా తింటాడో చూస్తాను. మళ్ళీ నాదొర ఆస్తి నాదొర కప్ప చెపుతాను. అప్ప చెప్పక పోతే నా పేరు వల్లడు కాదు. నేను మాలవాడి కడుపున పుట్టలేదు” ఇల్లా అంటున్నాను. చుట్టూ మూగిన కమ్మవారూ వారూ ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వేరేకాని ఏమీ మంచిగా లేరు. ఇంతలో ఊరి నాయకుడు వచ్చాడు. అతను ఒత్తి ఒత్తి మాటాట్టం మొదలు పెట్టాడు. అంతా చూచాను. మనకేమీ అనుకూలంగా లేదని తెలిసింది. కాని నేనంటే ఏదో కొంత భయం ఉంది. పైగా న్యాయం నాపక్షాన ఉంది. నేనేమి చేయటానికై నా చిన్న దొరలూ, దొరసానీ ఊళ్ళో ఉంటేకదా. లేకపోతే “నీదేమి ఉంది పో” మ్మంటారురు. వెళ్ళి వెంటనే దొరసాన్ని తీసికోరానా అనిపించింది. పొలాలన్నీ పంటమీద ఉన్నై. కొయ్యాలి, గూళ్ళు వెయ్యాలి, తొక్కించాలి. చేస్తేగాని కొత్తగింజ రాదు. పాతగింజ ఎక్కడా కనిపించటం లేదు.

ఇప్పుడే దొరసాన్నీ, పిల్లల్నీ తీసికోవస్తే వాళ్ళని బ్రతికించటం కష్టమౌతుంది. అనుకొని మాట్లాడకుండా యింటికి వెళ్ళిపోయినాను. పగలూ రాత్రీ యిదే ఊహ అనుకో. నేనను

కున్న పతకానికి ఊళ్ళో కాపుల్ని కరణాల్ని తిరగతీస్తేగాని కుదరదు. దానికి కొంతకాలం పడుతుంది ఇదంతా నెమ్మది మీద జరగాల్సిన పనికాని తొందరపడితే లాభం లేదు. ఆ రోజున బువ్వతిని పొలం పోయినాను. రాయుడుగారక్కడ కూచున్నాడు నే నాయనవంకే చూడకుండా ఏదో పనిచేస్తున్నాను. కాని కన్ను ఆయనమీదే ఉంది. ఆయన నావంక కోపంగా చూస్తున్నాడు. ప్రొద్దున నే నన్నమాటలన్నీ యాయనకు తెలిసి ఉంటవనుకున్నాను. నన్ను ఆయన చూస్తే ఎల్లా ఉందంటే ఏం కదిలిస్తే ఏం మీదపడుతుందో అనేట్టు ఉన్నా. “పులిమీదికి దున్నా రాలేదు. దున్నమీదికి పులి పోలేదు”

ఇలా వల్లడు చెపుతూఉంటే మానాన్న యీ ప్రశ్న వేశాట్ట ‘ఇందులో దున్న ఎవరు? పులి ఎవరురా?’ అని. అప్పుడు వల్లడు “ఓయిదొరో, నీవు గడు సెక్కావు” అని మళ్ళీ చెప్పటం మొదలెట్టాడు—

నాలుగైదు ప్రొద్దుల్లో ఆ ఉమ్మరాం తగ్గింది. ఆయన దారిని ఆయనా, నాదారిని నేనూ పోతూ ఉండేవారం. ఈపని చెయ్యమని ఆయన నాతో చెప్పేవాడు కాదు. నాకు తోచిన పని, నా దొరచేలో పని నేను చేసుకుంటూ ఉండేవాణ్ని. కాని ఆయన కడుపులో కడులుతూనే ఉందిగా. అందుచేత ఏచిన్న



విషయం వచ్చినా పాలేళనందర్నీ కలిపి మందిమీద తిడుతూ ఉండేవాడు. ఒకరోజున మరీ ఒడ్డెగిలిపోయినాడు. “ఎదవ, ఎదవ, వీడట, వాడి దొరపాలం వాడి కిప్పిస్తాడట, వాడి దొర పాలం అంటూ ఎక్కడుందో చూస్తాను. సిగ్గులేక ఏముహం పెట్టుకొస్తాడు యిక్కడికి” ఇల్లా తొలకరి వేశాడు. ఇంతకన్న ఎక్కువంటానికి నేనుచే ఆయనకీ దమ్ములు చాలవు. తప్పించుక ఎక్కిరించాలికదా అని ఊరుకున్నాను. అప్పటినుంచీ నాకూ రగుల్తోంది. ఇంక పది పదిహేను రోజులలో జొన్నగూళ్ళు కొడతాం. ఉలవా పెసరా మినుమూ అన్నీ తయారై నై. ఇహ ఊళ్లో నలుగుర్నీ పొగగట్టుకోవలసిన అవసరం కనపడ్డది. నేనంటే ఊళ్లో కొంత మంచిఉంది. మంచి అంటే ఎక్కడనుంచి వచ్చింది. దొరలు మిమ్మల్ని పట్టే వచ్చింది. మీరూ నేనూ యీగడ్డకు మొదటివారం. నేను పాలేరువాణ్ణి అయినా, దొరా, యీ చూళ్లో నీమాట ఎట్లాగో నామాట అలాగు. ఆమాటను మీ కోసమే ఉపయోగ పెడదా మనుకున్నా. అక్కణ్ణించి మొదలు పెట్టాను. దొరా, నమ్మితే నమ్ము, నమ్మకపోతే నమ్మకపో. అప్పట్లో కంచంముందర కూచుంటే నాకు కూడు సయించేది కాదు. నిద్దరపట్టేది కాదు. ఒక రోజున చచ్చి సర్గాన ఉన్న పెద్దదొర కట్లో కనిపించాడు, ‘వల్లా’ అని పిలిచాడు. పోలానికి రమ్మంటున్నాడని తలగుడ్డ, కట్టకోసం వెతకపోయినాను. మెలకువ

వచ్చింది. చూస్తే నాగుడిసిలో నే నున్నాను. నాభార్య  
 'ఏమిటి అల్లా లేచావు?' అంది. దాంతో చెప్పాను - 'దొర  
 వచ్చి పిలిచేడు' అని. మేము భార్యభర్త లిద్దరమూ యింత  
 సేపు కడుపుమంట వలుకపోసుకున్నాము. దొర చచ్చిపోయి  
 నాడు. కడుపునిండా కూడు లేదు. కంటినిండా నిద్రలేదు. కప్పు  
 కోటానికి మసిచాతలేదు. రాయుడుగారిని సాధిస్తాను. మళ్ళీ  
 నాదొర యింట్లో దీపం పెడతా.



ఆపగ కడవం బెట్టెను-ఓపి శుభంబైనదాని నొడగూ  
ర్పను మా-కీపుట్టవునను పాండు-త్మోపాలుడు నిన్నుచూపి  
చనియె మహాత్మా.

అనే పద్యము చదువుతున్నాడు మునసబుగారు. ఇంకా  
సరిగా తెల్లవారలేదు. ఆయనభార్య వెంకాయమ్మగారు వాకిట్లో  
ముగ్గులు పెడుతోంది. ఆయన అప్పుడే ముగ్గు కడుక్కున్నాడు.  
ఆ కనపడి కనపడని వెలుగులో అద్దం చూచుకొని నామం పెట్టు  
కుంటున్నాడు. వారు కమ్మవారు. ఆయన ప్రతిదినం తెల్లవారక  
ముందే లేచి కాలకృత్యాలు తీర్చుకొని వీధిఅరుగుమీద  
గతపమొగదల కూర్చుండి దంత ధావన చేసి, రోజూ, తిరుమణి  
తిరుచూర్ణాలు దిద్దుచూ భాగవతంలోవీ, భారతంలోవీ పద్యా  
లు చదువుతూంటాడు. ఆవేళకు నేను అక్కడికి వెళ్ళాను.  
నేనూ అప్పటికే లేచాను. మానొరపాలం పదిరోజులైంది  
గూడేసి. నాలుగైదురోజుల్లో కొడదా మనుకుంటున్నాము. ఇం  
తలో సన్నగా నాకు కబురు తెలిసింది. మునసబుగారి ఆవుకి  
ఏదో దొమ్మ వేసింది. ఊళ్ళో ఏ పశువుకి జబ్బుచేసినా నైద్యం  
నేనో, గవల గూడెంలో వీరయ్యో. మునసబు రాయప్పగారి  
పక్షం చేరి నన్ను పిలుస్తాడో పిలవడో. వీరయ్య ఊళ్ళో లేడు.

నేనే ఏదో పని ఉన్నట్టు వారి వాకిటిముందుగా బయల్దేరాను. మునసబు కొంచెం నోటిదురుసువాడు. అయినా బోళావాడు. అట్టే పట్టుదల లేనివాడు. నేను కనబడితే ఎట్లాగూ పలకరిస్తాడని నాకు తెలుసు. అందులో ప్రొద్దున్నే భక్తిగా పద్యాలు చదువుతూండేవేళాయెను. అనుకున్నట్టుగానే “ఒరే, వల్లా, నువ్వేనా” అన్నాడు. “అవును తాతా” అన్నాను. మునసబు నాకన్న పదేళ్ళు చిన్నవాడు. నాకు మనుమడువరుస. “ఒరే, ఆవుకి దొమ్మచేసింది. ఆవును పోయి చూసి ఏదన్నా పోసిపో” అన్నాడు. నేను “తాతా, ఆ పద్యం మళ్ళీ చదువు” అన్నాను. ఆయన మళ్ళీ చదివేడు. చీదివి “అని కృష్ణభగవానుణ్ణి ధర్మ రాజయ్య అడిగేడు” అన్నాను నేను “నీవు కృష్ణమ్మ అంటి దొరవు” అన్నాడు. మునసబునకు చప్పున తెలియలేదు. నే నావుని చూశాను. నోరు తెరచి నాలిక వెలికలబెట్టి ‘అంబా’ అనలేకుండా ఉంది. పాడిఆవు. రోజూ మునసబు ఆవుమజ్జిగ గాని పోసుకోడు. ఆయనతల్లి ముసలావిడ, గానమ్మ, ఆవు నెయ్యిగాని పుచ్చుకోడు; ఆవుమజ్జిగగాని పోసుకోడు. ఇది తల్లికొడుకుల వ్రతం. ఆ ఆవుకి వెయ్యి ఉపచారాలు చేస్తారు. ఊళ్ళో వీరయ్య లేడు. నన్ను పిలవటానికి మొగ మాటం పడ్డాడు. నే నావును చూస్తూంటే గానమ్మ వచ్చింది. “ఒరి వల్లా, మాయదారివాడా, ఎక్కడికి పోయావు, రెన్నా



శృపట్టి ఒట్టి సాంబారుమెతుకులు తింటున్నాం” అన్నది. మున్న  
 బుగారి ముంగిటి వసారాలో ఎప్పుడూ వెదురుగొట్టం చూరులో  
 దూర్చిఉంటుంది. అది నేనే తీసి కంచల వెంట వెతికి మందాకు  
 తెచ్చి పసరు పిండి గొట్టంలో పోసి ఆవుమెడసందిక్లో పట్టుకొని  
 మందు నోట్లో పోశాను. “పరవాలేదు. ప్రొద్దు నడినెత్తికి తిరిగే  
 టప్పటికి ఆవమ్మ మేతకు మళ్ళుతుం”దన్నాను. నే నావుకిచికిత్స  
 చేస్తూంటే మున్నబు వచ్చి ప్రక్కనే నిలుచున్నాడు. గానమ్మ  
 కొంచెం దూరంగా నిలుచుంది. మందు పోయటం అయిం  
 తర్వాత మున్నబు అన్నాడుకదా, “ఒరే తాతా, నేను కిష్టమ్మ  
 నన్నావుకదా. అంటే ఏమిటి?” అని. ఇంతలో గానమ్మగా  
 రన్నది. “ఏరా వల్లా, నీవంటివాడవై మీ దొరిల్ని తీసుకో  
 రాలేవా? ఆ రాయప్ప మాయం మాడిపోను, ఆడు పిల్లల్ని  
 ఎళ్ళకొట్టాడు, నీవేమో పట్టించుకోకుండా ఉన్నావు. నాకొడుకు  
 రాయప్ప పక్షం చేరాడు. ఇదంతా ఊరు బాగుపడేందుకు  
 రాలేదులే. పిదపకాలం వచ్చింది. ఇంకా ధర్మం ఎక్కడ? నే  
 చెబుతున్నాకదా. ఈ ఊరు పట్టపగలు తగలడుతుంది చూస్తూ  
 ఉండు” అంది. నేను “ఆ ధర్మపురోజులు పోయి చాలా రోజు  
 లైంది. ఊరిమున్నబు ధర్మం చెయ్యకపోతే మరెవ్వరు చేస్తారు?  
 నేను ముప్పైపళ్ళపట్టి చూస్తున్నాను. ఈ దొడ్లో గొడ్డుకి జబ్బు  
 చేసి ఎరగను. అందులో పాడి ఆవుకి దొహ్మ వస్తుందా? పెద్ద

దొర ఉన్నప్పుడు—పెద్దదొర అంటే మున్నబు తండ్రి—ఈ  
 ఇల్లు ఊరుకంతా సుఖంగా ఉండేది” అన్నాను. మున్నబు  
 “ఒరే తాతా” అన్నాడు. నేను “బాబూ, బాబూ, క్షమించు  
 ఏదో పెద్దముండాకొడుకుని అన్నాను” అనిఅన్నాను. అన్నాను  
 వెళ్ళి పోతున్నాను. వెనకనుంచి గానమ్మగా రంటోంది: “ఒరే  
 నాయనా, మన కిది క్షేమం కాదు. వీరడు కల్లా కపటం ఎరు  
 గని ముండాకొడుకు. ఆ చచ్చిపోయిన బ్రాహ్మడు ధర్మరాజు.  
 ఇది వాళ్ళ గడ్డ, వాళ్ళది పెద్దకుండ. ఆడి పిల్లలు ఆలో లక్షణా  
 అంటూ వెళ్ళారంటే ఈ ఊరుకి కొట్టి తీరుతుంది.” అని  
 ఏమోమో అంటోంది. నాకు తెలుసు. ఇది చాలని. ఇంక కర  
 ణము, నాయకుడు ఉన్నారు. మున్నబు ఎడ్డెం అంటే కరణం  
 తెడ్డెం అంటాడు. కాని కరణానికి మాదొర చాలా చేశాడు.  
 మున్నబుని పట్టి కరణంకూడా తిరిగిపోతాడని నమ్మకంలేదు.  
 ఆయనకు వేరే పాచిక వెయ్యాలి. అది నమ్మదిమీదగాని కుదు  
 రదు. ఈ లోపుగా నాయకుణ్ణి తిరగతీయాలి. నాయకుడు  
 సాయబ్బు. అతనికి అరవై ఏళ్ళుంటవి. అతని కొక్కడే కొడుకు.  
 పదేళ్ళవాడు. అతని పేరు శివేరు. ఈ నాయకుణ్ణి మాడారు  
 తీసుకోవచ్చించి మా దొర. నాయకుడికి యానాది గంగడికి  
 స్నేహం. పూర్వం ప్రతిపల్లెటూరికీ ఒక యానాదివాడో,  
 చుండువాడో కాపలావుండేవారు. వాళ్లు ఉన్ననాళ్ళూ ఊళ్లో



దొంగతనం జరగటానికి వీలులేదు. చేస్తే వాళ్లే చేసేవాళ్లు. చేసినా గుడ్డా, గోచీ, చెంబూ, తప్పేలా, కుంచెవో మానెవో జొన్నలూ యీలాంటి వెత్తుకపోయేవాళ్లుతప్ప దోచుకపోవటా లుండవు. ఆ సంగతి నీకు చెపుతానుగా. ఈ గంగడికి నే నంటే భయం. ఎందుకంటే గంగడు కన్నాన పోయి కన్నాన వస్తాడు. మన ఊరు చుట్టూపట్ల ముప్పై నలభై ఊళ్లలో ఉండే కాపలాల వాళ్లందరికీ వీడు నాయకుడు. వాడు చీకట్లో నేలమీద పడు కొని బల్లివలె చేతులుమీద పడి పరుగుల దూరమైనా కప్పగం తులుగా దాటిపోతాడు. కోలుపు కట్టనీడలో దాక్కుంటాడు. వాడిని బ్రహ్మదేవుడుపట్టుకోలేదు. వా డొకసారి ఒక కమ్మ వారింట్లో కన్నం వేస్తూంటే, నేను వీధివెంట పోతున్నాను వాడు అలికిడి తగిలి బల్లివలె గోడకు అత్తుకున్నాడు. అత్తుకున్న దెక్కడ? వీధిగోడకు జేగురుపరదాలు పెడితే ఒక పరదాలో కలిసిపోయినాడు. అప్పుడు వాణ్ని కనిపెట్టడానికి కన్నుచాలదు దగ్గరకు పోయినామయ్యా. వాడు దూకితే పది గజాలు దూకి పోతాడు. వాణ్ని పట్టుకోటాని కొక టేమార్గం. నేను నుంచున్న వాణ్ని నుంచున్నట్టుగా వాడి దగ్గరకు కుప్పించి దూకేను. వాడి రెండుచేతులూ నా చేతుల్లో ఉన్నై. వాడు ఇనపతీగవంటి ముండాకొడుకు. ఆముదం పూసిన చువ్వకట్టలై జారిపోయేటంత సులువు తెలిసినవాడు. అల్లాంటివాడు నా పట్టు తప్పించుకోలేక

పోయినాడు. ఎట్లాగూ తప్పించుకోలేము కదా అని తెలిసి “వల్లయ్యా, ఇంక వదులు” అన్నాడు. నేను ‘నువ్వా’ అని వదిలేను. అప్పటినుంచీ నేను గంగడిచేత ఏమి చేయించలేను? వాణ్ణి పిలిచి “ఏమయ్యా, ఇది నాయమేనా? మీ నాయకుడు రాయప్ప వెపు చేరాడు. మా దొరలూ దొరసానీ లేచిపోయినారు. నీవు చూస్తున్నావుగా” అన్నాను. వాడు “మునసబు మనవైపేనా?” అన్నాడు. “ఆ. ఇవ్వాళనుంచీ మనవేపే” అన్నాను. గంగడు “ఐతే శివేరుసాయబూ మనవైపేను” అన్నాడు. నేను “నీవుమాట్లాడి ఆయన్ని మనవైపు తిప్పాలి” అన్నాను. గంగడు “నీవు రేపు ప్రొద్దున రా. నీకు చెప్తానుగా” అన్నాడు. మరునాడు ప్రొద్దున నేను గంగడి గుడిశకు వెళ్ళాను. అక్కడ శివేరు సాయబు ఉన్నాడు. నాయకు డిట్లా అంటున్నాడు. “ఒకే గంగా, అది మా తాతయ్య థాళీ. అది మానాన్న వాడుకున్నాడు, నాకు ఇచ్చాడు. కొంపలో ఉన్న కుంచెడు బొన్నలూ తీసికుంటే తీసికున్నావు. ఆ చెంబు నాకిచ్చేసెయ్యి” అని. గంగ డా రాత్రి నాయకుడింట్లో అవి ఎత్తుకో వచ్చాడు. గంగడు తొణక్కుండా బెణక్కుండా “నీ యింట్లో ఎవరూ దొంగతనం చెయ్యలే రన్నావే” అన్నాడు. నాయకుడు “అరే! నీవు చేస్తావని నాకేమి తెల్సు. మరింకోడెవడైనా అయితే మట్టిలు విరగతీస్తాను. నీవు వస్తావనే నేను అనుకోలేదు.”



అన్నాడు. గంగడు “నీకు కావలసివస్తే జొన్నలు తీసుకో. చెంబు నాక్కావాలి” అన్నాడు. నాయకుడు “మున్నబుతో చెపుతా” నన్నాడు. గంగడు “మున్నబుతో చెప్పేటట్టయితే చెంబుకూడా తీసికోపో. నీయింట్లో ఎవరూ దొంగతనం చేయలే రన్నావు. అందుచేత చేశాను. మున్నబుతో చెప్పుకుండేటట్టయితే రెండూ తీసుకపో. నాతో పందె మాడేవు. నీయింట్లో నేను దొంగతనం చేస్తేనే నడిగింది యిచ్చి నీ వస్తువు నీవు తీసికెళ్తా నన్నావు. కనక నే నడిగింది. యిచ్చేసి నీ తాతచెంబు తీసికెళ్లు” అన్నాడు. నాయకుడు “సరే, అడుగు ఏమడుగుతావో” అన్నాడు. గంగడు “నే నడిగేది ఏమీలేదు. వల్లడూ నేనూ ఒక పక్షం. నీవు మాపక్షాన ఉండాలి.” అంటే నాయకుడు “రాయప్పగారి విషయమా? రాయప్ప పెద్దరైతు. ఆయనతో తక్కిలీఫ్ నాకెందుకు” అన్నాడు. నేను “రాయప్ప పెద్దరైతా. నాదొర పెద్దరైతా? నాదొర చచ్చిపోతే రాయప్ప మగ పెద్దరైతు ఐనాడు కాబోలు” అన్నాను. నాయకుడు “నన్నేమి చేయమంటావో చెప్పు”. అన్నాడు. గంగడు కోపంకొద్దీ “నీ కంత యిష్టం లేకపోతే నీ చెంబు నీవే తీసుకెళ్ళు” అని చెంబు వాకిట్లో పడేశాడు. నాయకుడు నవ్వి “అరే, గంగా, ఏమిరా అంత పొగరు నీకు? నేను మీపక్షమే పో. చెంబు నీవే మాయింటికి తీసుకోరా” అని వెళ్లిపోయినాడు. గంగడు “యింక బెడిసిపోదులే. తాత చెంబు

కోసం అంత ఏడిచేవాడు న్యాయాన్ని వదలి ఎక్కడికి పోతాడు?  
అన్నాడు.

ఇంక కరణం ఉన్నాడు. కరణాన్ని ఎట్లా సాధించాలో తెలియలేదు. రాయప్ప, కరణం యిద్దరూ జందెవుపోగువాళ్ళు. కనక యిద్దరినీ విడతీయటం కష్టం. అయినా మున్నబు, నాయకుడు నాపక్షం. అయితే కరణం నెమ్మదిగా నాపక్షం తిరుగుతాడనే అని ధైర్యం. కాని ఎత్తొకటివేసి చూద్దామనిపించింది. కరణంగానికి చెప్పుల జోళ్ళ సరదా ఒకటి ఉంది. డాగురేకులు పెట్టి, అద్దాలు పెట్టి, బనారసు కుంచెలు పెట్టి కీర్తు ఉండే టట్టుగా పాదమంతా పూజలలో చేసిన చెప్పులుగాని తొడగరు ఆయన కదొక పోకు. ప్రతి మూడునెలలకూ క్రొత్తజోడు కావాలి. మాదిగ సొబ్బడు వెట్టివాడు. వాడు ఏడాదికి మూడు జోళ్ళూ కుట్టి యివ్వాలిసిందే. అందులో ఒక రోజు అటూ యిటూ కాకూడదు. ఆ మరునాడు క్రొత్తజోడు తొడిగే రోజు. సొబ్బడు జోడిచ్చాడు. దానికి చెవలల్లో ఆముదంపోసి ఉంగటాలకూ వారలకీ నువ్వులనూనె రాచి పాదం అంతా కొబ్బరినూనెపూసి వాక్కిల్లో ఎండపెట్టాడు. వారింటి ప్రక్కనే ఒక కమ్మవారి ముసలమ్మ ఉన్నది. ఆవిడను అరవై ఏండ్లు. కరణంలో ఆడవాళ్లెవ్వరూ మాట్లాడరు. ఆవి డొక్కతే మాట్లాడుతుంది. ఆ మాట్లాటంలో ఎక బెకేలుగా మాట్లాడు



తుంది. ఆవిడ కాయన అల్లుడు వరస. ఆ వరసమీద పెట్టి ఆయన ఊళ్లోచేసిన తీర్పు లన్నిటినీ ఎత్తిపోడుస్తూంటుంది. ఆయన మరీ అన్యాయం చేస్తే ఊరంతా యాగీ చేస్తుంది. ఆవిడంటే ఆయనకు భయం. “నా కెవరన్నా భయం లేదుగాని అత్తా, నీవంటే భయం అమ్మా” అంటాడు. వాళ్ళ యిల్లూ వీళ్ళయిల్లూ ఆనుకొనే ఉంటవి. నే నామధ్యాహ్నం పూట అటు వెళ్తుంటే ఆవిడవాకిట్లో నిలుచుంది. ఆవిడ కెదురుగుండానే యీ చెప్పులు ఎండలో ఉన్నై. ఆవిడపేరు రంగమ్మగారు ఆవిడ మంచిమాటకారి. దారంబడే పోయేవాణ్ణి నన్ను పలిచి “ఒరే వల్లా, కరణంగారి క్రొత్తచెప్పులు చూశావుట్రా” అంది. నేను “ఆయన కేమి ధర్మరా” జన్నాను. ఆవిడ పగలపడి నవ్వింది. నవ్వి నావిడ ఊరుకోక కరణంగారు వాకిట్లో కూర్చొని వ్రాసుకుంటున్నాడు. ఆయనదగ్గరకు వెళ్ళి “అల్లుడూ అల్లుడూ విన్నానా వల్లడేమంటున్నాడో నేను కరణంగారి క్రొత్తచెప్పులు చూశావుట్రా అన్నాను. వీడి ఉప్పరాయి మండ, ఆయనకేమి ధర్మరాజు అంటున్నాడు. ఆయనకేమి మహారాజు అనాలిగాని ధర్మరాజు అంటాడా? నీవు ధర్మరాజువా? నీవు ధర్మరాజున్ను, రాయప్ప కృష్ణుడున్నా” అన్నది. కరణంగారు అదేమి చిత్రమో నావంక కోపంగా చూట్టం మొదలుపెట్టాడు. నేను “దొరా, నే నట్లా అనలేదు. మహారాజో, ధర్మరాజో నాకేం తెలుసు,

ఏదో లోక సామెతగా అన్నాను” అన్నాను. రంగమ్మగా రిల్లా అంది: “అవునయ్యా, రాయప్పని వెనుకేసుకొని వాడి చిన్న దొరలని నీవు పూర్ణోంచి వెళ్ళకొట్టావు. వాడికి కొపం రాదా. ఉన్నమాటంటే ఉలుకెక్కువ” అని “నీ కిది తగదు నువ్వు ఆ మునసబూ ఆ రాయప్పపక్షం చేరకపోతే యింత దూరం వస్తుందా. ఆ యిల్లాలు పాపం ఊర్లో ఉంటానికి వీలులేక యింత చీకటి నెత్తిన వేసుకపోయింది” అన్నది. కరణం “నాదే ముందమ్మా. మునసబు ఊరుకున్నారు. మునసబుదికాని నాదే ముంది? లెఖల్లో వాళ్ళ దొరపేరే ఉంది. వీళ్ళ దొరపేరుకొట్టేసి రాయప్పగారి పేరు వ్రాశానా? ఎవరన్నా వచ్చి అడిగితే పొలం వాళ్ళది కాదంటానా?” అన్నాడు. రంగమ్మగారు గడుసరి. అన్నదికదా “ఎందు కంటావులే. వాళ్ళ దొర నిన్ను బాగు చేసిన చెయ్యటానికి ఆయన బ్రతికిఉన్నన్నాళ్ళూ అన్నయ్యా అన్నయ్యా అని ఆయనవెంట నుండేవాడవు. నీవు ఆయనకు పుట్టెడు జొన్నలు బాకీపడితే పోనీ లేరా తమ్ముడూ అని వదిలి పెట్టాడు. నీ పొలం ఆయన ఉన్నన్నాళ్ళూ ఆయనగొడ్డతో త్రొక్కించిపెట్టెవాడు. నీ కొకటి చేసి ఒకటి చేయలేదా? మునసబుకీ నీకూ కక్షలొస్తే నిన్ను వెనుకేసుకొని సాధించి పెట్టాడు. నీవు ఈ ఊరు సంసారంలో రాకముందు వారింట్లో పడేళ్ళు తిన్నావు. ఏమన్నా అంటే “ఎవడికోసం పెట్టెడు.



ఊరికి కరణం కావాలని నన్ను తెచ్చుకున్నాడు. ఈ అమిత్ర మధ్య నాకు ఆయన కాకపోతే మరెవ్వరు పెడతా"రంటావు. ఆ బ్రాహ్మలు ఈ పూరికి నిన్నే తీసుకొరావటమేమి? అందర్నీ తీసుకవచ్చారు. అందరికి తమ్ములకు చేసినట్లు చేశారా" అని మొదలుపెట్టింది. కరణం "పోవమ్మా, నీ గోల ఎప్పుడూ యిం తేను" అన్నాడు. రంగమ్మగారు "నీవు ఇట్లా అంటంకాదు. మళ్ళీ వీళ్ళ నొరని ఈవూరు తీసుకోవచ్చి నిలబెడతాను అంటే బాగుపడతావు చెపుతున్నాగా" అంది. ఇంతలో ఎక్కడిదో ఒక గొడ్డు వచ్చి బురదకాళ్ళతో ఆయన ఎండపెట్టిన క్రొత్త చెప్పులజత త్రొక్కి పోయింది. కరణంగారి ప్రాణం పైది పైన పోయింది. ఆయన ఆగేదేనీ, ఆగేదెకామందునీ వంద తిట్లు తిట్టేడు. రంగమ్మగారు ముసిముసి నవ్వులునవ్వుతూ కూర్చుంది. ఆ చెప్పులు నీళ్లతో కడిగితేగాని పనికిరావు. కడిగితే బిట్టబిగు స్తవి, చెప్పుల పొంకం చెడిపోయింది. రంగమ్మగారు కరణం కోవం చల్లారిం తర్వాత యిల్లా అంది: "నేను చెప్పలేదా, ఎదటి వాడి మే లోర్వలేకపోతే మన సరదా మంట కలుస్తుందని" అన్నది. నాదారిని నేను వెళ్ళిపోయినాను. సొబ్బడికి పినతండ్రి కొడు కొక డున్నాడు. వా డిలాంటి చెప్పుల జతలు చేసి ఇతర ఊళ్ళు వెళ్లి కుంచెడికి మానెడికి అమ్మివస్తాడు. వాడిదగ్గర ఇంతకంటే మంచిజోడొకటి తయారులో ఉంది. నేను వాని

నడిగి ఆ జోడు కొన్నాను. మరునాడు ప్రొద్దున్నే ఆజోటితో కరణంగారింటికి వెళ్లాను. కరణంగారు వీధిలో నిలుచున్నాడు. ఉత్తరీయంలో చుట్టిన జోడు తీసి ఆయనకాళ్ళముందు వేశాను. ఆయన కెక్కడలేని ఆనందం వచ్చింది. “ఎక్కడ తెచ్చావురా ఈజోడు” అన్నాడు. నే “నెక్కడతెస్తే ఏమిబాబూ. మీకు బాగుంటే తీసికోండి” అన్నాను. ఆయన ముఖం ఆయనకన్ను నా పక్షాన ఉండిపోయినై. ఇల్లా ఊరు నావైపుకి తిరిగింది.



అరోజున జొన్నగూడు నూరుస్తున్నాము. అందరూ  
 బువ్వలు తిని వచ్చారు. కొంచెము మబ్బువేసింది. చల్లగా  
 ఉంది. ఎడ్లను బంతులుకట్టి తొక్కిస్తున్నాము. తొక్కిస్తూంటే  
 పాలేళ్ళలో ఒకడుపగంమొదలుపెట్టాడు. అందరూ అందుకున్నారు  
 పాడుతున్నారు. నా కెప్పుతూ పదం పాడే అలవాటులేదు.  
 రాయప్పగారి పెద్ద పాలేరు ఉన్నాడు. వాడూ, రాయప్ప  
 గారూ ఏమనుకున్నారో వాడు నాతో కాస్త ఎకబెక్కాలుగా  
 మాట్లాట్టం మొదలు పెట్టేడు. నేను చూశాను, నేను మా  
 గూడెంలో పెద్దవాణ్ణి. నన్ను తూలిమాట ఎవడూ అనడు.  
 నన్ను కొంచెం గోప్యంగా చూస్తారు. వా డిట్లా మాట్లాడు  
 తూంటే తక్కినవాళ్ళకు కొంచెం కోపంవచ్చింది. నేను తమా  
 యించి ఊరుకున్నాను. శ్రుతిమించి . రాగాన పడుకోంది.  
 వాళ్ళలో మా అప్పకొడుకున్నాడు. వాడు కొంకెపట్టుకొని కం  
 కెలు లాగుతూన్నట్లుగా నటించి రాయప్పగారి పెద్దపాలేరు సీల  
 మండలకు వేసి కొట్టేడు. వాడు కూలబడ్డాడు. అందరూ నవ్వేరు.  
 వాడుతిరిగి మళ్ళీమా మేనల్లుణ్ణి కొట్టబోయినాడు. మావాడు  
 వాడి కందకుండా పారిపోయి “ఏదో తగిలింది, నిన్నేమి కొట్టా  
 లని కొట్టేనా?” అన్నాడు. ఇదంతా పెద్దరవధకింద దిగింది.

రాయప్పగారికి దాంతో తెలిసింది—మాలో మాకు తగాదాలు పెడితే తన పని ఏమీ సాగదని. ఈ తగవుతో నూర్పిడి కొంత సేపు సాగలేదు. ఆయన ఎన్ని కేకలు వేసినా బంతులు తోతే వాడులేదు, కంకులు లాగేవాడు లేదు. పని అట్లా ఆగిపోయి పంచాయితీలోకి దిగింది. చివరకు నలుగురు పాలేళ్ళూ కలిసి “ఒరేయి అబ్బాయి, వల్లడు మన కులంలో పెద్దవాడు. వాడంటే ఊరంతా కూడా మర్నాద. వాణ్ని పట్టుకొని నువ్విలా అంటూంటే మే మెవళ్ళం. ఒప్పుకోము. పైగా నీవెంతసేపూ వాణ్ని ఆ మాటలూ, యీ మాటలూ అంటే వాడేమైనా పలికేడా? నీ మాటలే గాలికి పోయినై కాని. జాగా ఎరిగి బైటో” అన్నారు. పైగా “వాడికీ నీకూ పోతేమిటి? వాడిదొరలు పెద్దవాళ్ళవటంతో నువ్విక్కడెట్లాగో వాళ్ళ పొల్లాల్లో వాళ్ళట్లాగ. ఇవ్వాళ ఆదొరలు పసివాళ్ళు గనుక ఇక్కడ ఈ దొర గారు చేయిస్తున్నారు పొలాలు. నువ్వు వాణ్ని కొట్టేవంటే, చెప్తున్నాము అబ్బాయి, మన గూడెం అంతా రెండు పక్షాలు అవుతుంది. సూది తీసుకోవెళ్ళి దూలాన గుచ్చుతున్నా”వని చీవాట్లు పెట్టేరు. వాడూ చప్పపడి ఊరుకున్నాడు. రాయప్పగారు కొంచెం మద్దతిచ్చాడు. “ఏరా, ఒళ్ళు, పొగరులెక్కి కొట్టుకుంటున్నారు. గూడెంలో పక్షాలు పడతయ్యా ఏం? ఊరనుకున్నారా మరేమనుకున్నారు? చమడా



లెక్కతీస్తాను. వల్లడేమి దొరా ఏమిరా? కొంకె కాలికి తగులు  
 తుందా? వాడు కొట్టాలనే కొట్టేడు. చూడు వీణ్ణి ఏమిచేస్తానో.  
 రేపు ఏరువాక పున్నానాడు యీ వెధవను తీసివేస్తాను.  
 వల్లడు మీ అందరికీ పెద్దవాడైతే వాడికి నాపాలేరు పెద్ద  
 వాడు కాడా” అనిఏవో ఏవో జమురుకున్నాడు. సరి, అయిపో  
 యింది. మరునాటి సాయంత్రానికి నూర్పిడి అంతా అయింది.  
 తాలుకంకెలన్నీ లాగేసి పోగువేశాము. గింజంతా పోగుచేసి  
 బండీ కళ్ళంలోకి లాగి దానిమీద తూర్వోత పోద్దామని నే  
 నెక్కేను. రాయప్పగారు “నీవు దిగు, మా పాలేరు ఎక్కు  
 తాడు” అన్నాడు. నేను దిగలేదు. కొంచెంసేపు నేను తూర్వోత  
 పట్టాను. ఇంతలో గాలి ఆగిపోయింది. మళ్ళీ గాలితెర మళ్ళీ  
 టప్పటికి వాళ్ళ పాలేరే ఎక్కేడు. సరే, జొన్నలరాశి తయారై  
 యింది. యింతలో ప్రొద్దు గూకింది. రాశిమీద కంకెలు  
 కప్పేము. ఆరాత్రి నేనూ, వాళ్ళ పాలేరూ కాపలా పడు  
 కున్నాము. వాళ్ళ పాలేరు పేరు సుబ్బుడు. మేమిద్దరం కూడు  
 తిని కళ్ళానికి వెళ్ళేము. రాయప్పగారు భోజనానికి వెళ్ళేడు.  
 నిన్న మధ్యాహ్నంనుంచీ సుబ్బుడు నాతో మాట్లాట్టం లేదు.  
 అప్పుడు మేమిద్దరమే అక్కడున్నాము. సుబ్బు డిలా అన్నాడు.  
 “మామా, నామీద నీకు కోపం వచ్చింది కామోలు. నా  
 దొరకి ఆస్తి అంతా కాజేదామని పుట్టింది. నువ్వు పాలేరుగా

ఉంటం ఆయన కిష్టం లేదు. ఎట్లాగైనా చిల్లి ఖజ్జాలు పెట్టుకొని నిన్ను వెళ్ళకొడదామని చూస్తున్నాడు. నాతో చెప్పారు. నా కెందు కొచ్చింది. చూస్తే దీని మూలంగా మనలో మనకు చెడిపోయేట్టుంది. నేనేమీ పట్టించుకోను. దొరకనక అవును కా దన్నట్టుగా ఉంటాను. ఇంక నీ యిష్టం.” అన్నాడు. మనస్సులో నన్ను వెళ్ళిపోమ్మని; నుబ్బడికి తెలుసు. వాడు అన్నాడుకదా “వల్లడు దెల్తాడులే దొరా. నే నుంటాను” అని. అని నన్ను గోకేడు. నుబ్బడి పెళ్ళాం నీళ్ళాడే రాత్రిళ్ళు. నేను అన్నాను కదా — “ఒరేయి, నీ భార్య నీళ్ళాడే పొద్దులు. నీ వెళ్ళితేనే మంచిది. నేనే ఉంటాను” అన్నాను. నుబ్బడు బయల్దే రేడు. రాయప్పగారి కేమీ తోచిందికాదు. త్రిప్పుకొని అన్నాడు. “అది నీళ్ళాడితే నీవేమి చేస్తావురా? పురుడు పోస్తావా? సరే నీవూ ఉండు” అని. ఆయనకు నేను ఒక్కణ్ణే ఉంటే భయం కాబోలు. అట్లాగే పడుకున్నాం. నుబ్బడు గుట్టు పెట్టి నిద్దరోతున్నాడు. నాకు నిద్రపట్టలేదు. ఆయనకూ నిద్ర పట్టలేదు. గుట్టకొయ్యలు. పొడిచేవేళకు ఆయన లేచి ఇంటికి పోయినాడు. కోమటి “మరునాడు సాయంత్రంగాని కొలగారా నికి వీలేదు” అన్నాడు. నడినెత్తికి ప్రొద్దు తిరిగేదాకా రాశి రాశిగానే ఉంది. ప్రొద్దు మళ్ళిం తర్వాత కోమటి రామయ్య కుంచం చంకన పెట్టుకొని రాయప్పగారూ, అతనూ వచ్చేరు.



పురికొస, దబ్బనం, ఓట్టి సంచులు బండిమీద వేసుకొని నేను వచ్చాను. తన సంచులు తను తెచ్చాడు రాయప్ప. కొలగారం మొదలు పెడతారు. రాశిమీద కంకులన్నీ తీసి నూగంతా చేటలతో దులిపేము. రాశిచుట్టూ తిరిగిసి విఘ్నేశ్వరుణ్ణి చేసి దానిమీద పసపుకుంకుమ చల్లి రాశిలో దూర్చాము. రామయ్య కుంచం పుచ్చుకొని కూర్చున్నాడు. పాలేరు భాగం నేను తీసుకుంటేనేగాని 'లాభం' అని మొదలు పెట్టటానికి వీలులేదు. సుబ్బడు తటపటాయిస్తున్నాడు. వాడివంక రాయప్పగారు కోపంగా చూస్తున్నాడు. వాణ్ణి తీసుకోమని యిదివరకే చెప్పాడో, యిప్పుడే వాడు ముందుకువచ్చి తీసికోవాలని ఉద్దేశమో, నే సంతా చూస్తున్నాను. నాకు సామాన్యంగా కోపం రాదు. వచ్చినా ముందూ వెనకా ఆలోచించని ఒళ్ళు తెలియని శివం లేదు. ఇప్పు డాలోచిస్తే అప్పుడు నావొళ్ళు నాకు తెలియలేదని తోస్తుంది. నాకు లోపల మండిపోతూంది. నడుము బిగించాను. పళ్ళిక పుచ్చుకున్నాను. రాశిమీదికి వెళ్ళాను. పళ్ళిక పుచ్చుకొని పాలేరుభాగం పళ్ళికెడు జొన్నలు రాశిలోంచి తియ్యబోతున్నాను. రాయప్పగారు కూర్చున్నవాడు నామీదికి దూకి పళ్ళిక కాలితో తన్నేడు. నేను చెప్పేనుగా కోపం పట్టరాకుండా ఉందని; ఉరిమిచూశాను. ఆయన ఎవడఃరా నువ్వు? నా కళ్ళం రాశిలో పళ్ళిక తీసేందుకు? నుబ్బా, నువ్వు పళ్ళిక

## వీరవల్లడు

తీసుకో” అన్నాడు. నే నన్నాను కదా— “ఇది నా దొరపాలం. ఈపంట నా దొరది. నే నందులో పాలేరు భాగం తీసుకొనేదే” అన్నాను. రాయప్పగారు “దొర ఎవ్వరు? నీ వెవ్వరు? నా పొలంలో అడుగెట్టావా బండకొయ్య వేయిస్తాను. నీ దొరసానీ. పిల్లలూ, నెత్తిన గుడ్డవేసుక వెళ్ళారు. ఇక్కడ ఎవరి అబ్బగాడి సొమ్ముందని పళ్ళిక తీశావు? వెట్టి అక్కాయవేషాలు వేశావా పక్కటెముకలు విరగతన్నిస్తాను. పోయి నీ అబ్బగాడితో చెప్పకో” అని పరవళ్ళు తొక్కుతున్నాడు. నేను “నా దొరపాలమే లేదా? ఎట్లాలేదో చూస్తాను” అనేటప్పటికి “ఏమి చూస్తావురా ఏమి చూస్తావు? నీవు చూసేదే మిటి? చూస్తాడుట చూస్తాడు! ఏదీ చూడు” అన్నాడు. నేను “చూస్తాగా, చేసి చూపిస్తాను, ఇదిగో” అని పళ్ళిక పుచ్చుకొని మళ్ళీ త్రవ్వబోయినాను. రాయప్పగారు నామీద కలబడ్డాడు. కొట్టలేదుగాని చేత్తోతోశాడు. నేను కలబడితే విరిచి పోగులు పెట్టేవాణ్ణి. కాని బ్రాహ్మడు. పెద్దరెతు. నేను వ్యవహారం సాధించుకోవలసినవాణ్ణి. ఆయనకొట్టినా నేనూరుకున్నానని ఊరు చెప్పకోవాలి. అందుచేత ఊరుకొని, ఈకళ్ళంలోనేను కాకపోతేమరెవ్వడుపళ్ళికఎత్తుతాడోఎత్తమనుఅనినిలుచున్నాను. రాయప్పగారు సుబ్బడి వంక చూచి “తియ్యరా, పళ్ళిక తియ్య” మన్నాడు. సుబ్బడు కదలలేదు. వాడు ఎంత గద్దించినా కదలక



పోతే వాణ్ని “పిరికివెధవా” అని తిట్టి తానే పల్లికనిండాజొన్నలు  
 తీసి యివతలపెట్టి రామయ్యను కొలవమన్నాడు. రామయ్య తట  
 పటా యిస్తున్నాడు. నేను ఇలా అన్నాను. అదివరకు గాయప్ప  
 గారిని ఎప్పుడూ ఎదురుగా తిట్టలేదు. ‘దొరగారూ’ అన్నాను  
 గాని ఇంకో విధంగాపిలవలేదు. ఆరోజున ఏమన్నానో జ్ఞాపకం  
 లేదు కాని ఈమోస్తరుగా అన్నట్లు జ్ఞాపకం. “నాదొర ఆస్తి  
 నీవువేసుకొని తిందామని చూస్తున్నావు. నా గొంతుకలో  
 ప్రాణం ఉండగా నిన్ను తిరిచివ్వను. ఈగడ్డతో నా పూర్వులూ  
 వచ్చారు. నీపూర్వులూవచ్చారు. ఇక్కడికొచ్చినమొదటి కుటుం  
 బాలు మీరూమేనూ. బ్రాహ్మణులలో పెద్దకుండ మాదొరది.  
 నా కులంలో పెద్దకుండ నాది. నా దొరతో చస్తేచస్తాను  
 బ్రతికితే బ్రతుకుతాను. నాదొరకు మల్లె ఊరు వదిలి  
 లేచే నా పోతాను, లేకపోతే నా దొరను తీసుకోవచ్చి ఈ  
 పూళ్ళో నిలె నా తొక్కుతాను. నాపట్టు శివంగి పట్టనుకో.  
 మాలవాడుకదా హూమ్ అంటే ఎగిరిపోతా ఉనుకుంటున్నావు.  
 నేను నీ గుండెల్లో కూచుంటాను. నిన్ను సాధించాలంటే లక్ష  
 విధాల సాధిస్తాను. నీ యిల్లు దోయిస్తాను. లక్ష చెయ్యగలుగు  
 దును. కాని అవేవీ చెయ్యను. వ్యవహారంగానే సాధిస్తాను.  
 ఇదిగో ప్రొద్దున్నే లేచిపోతున్నాను. నా దొరసానినీ చిన్న  
 దొరలనూ తీసికోవస్తాను. వాళ్ళను తీసికొస్తేగాని గంటెడు నీరు

పుచ్చుకోను. ఇది ప్రతిజ్ఞ. అనుకో. ఊళ్లో రాముడి గుడి ఉంది. ఆ రాముడి పేరుపెట్టి శాపం పెడుతున్నా. సుబ్బడు ఆ పల్లికెడు జొన్నలు తీసికెళ్ళాడా— సుబ్బడి పెళ్ళాం నిండు గర్భిణి. తొలి పొద్దో మలిపొద్దో నీరాడుతుంది. నేను నోటితో అనను ఏమి చేస్తాడో ఆ దేవుడుడే చేస్తాడు. సుబ్బడు పల్లికెడు ఎత్తేడా ఊరంతా రెండుపక్షా లైందన్నమాటే. ఊరంతా దెబ్బలాటలే కుప్పలు తగలెట్టుకోటాలే, దొంగతనాలే. రామరాజ్యం మల్లె ఉన్న ఊరు హిరణ్యకశిపుడి రాజ్యం చేస్తాను. ఈ పంతం అంతా సుబ్బడితో. ఓయి బ్రాహ్మణ ఇది నీతోకాదు. నీతో వ్యవహారం చేస్తాను. మాలవాడుగా వ్యవహారం చేయలే డను కుంటున్నావు. చేసి చూపిస్తాను. మాలవాడి వ్యవహారానికి బాపనాడి వ్యవహారానికి భేదం చూపిస్తాను. వ్యవహారం చేయటానికి అక్షరం ముక్కలు రావాలను కుంటున్నా వేమో. బుద్ధికి అక్షరానికి ఏమీ సంబంధం లేదు. సంబంధం లేదని మాదొర వెయ్యి సార్లు చెప్పాడు. మాదొర ఉన్న న్నాళ్లూ ఆయన మోచేలివెనక దాగి ఉన్నావు. ఇవ్వాలి వీరుడవై నావు. ఈపొలం అంతా నాదొర తొక్కించకపోతే బంజరు అయేది. ఆయన వీధిలోనుంచొని అరిస్తే “నాయనా నాయనా అల్లా కాదురా” అని పిల్లిలా ఉండేవాడివి. ఇవ్వాలి కొమ్ము లొచ్చినై. నీకొమ్ము విరగతీయకపోతే నేను మాలాడి



కడుపున పుట్టలేదు.” అని రివరివా బయల్దేరి వెళ్ళాను. నేను వె  
 హ్తాంతు అందరూ నావంక విస్తుపోయిచూస్తున్నారు. నేను వెనక్కి  
 తిరిగి చూడలేదు. ఇంటికి పోవటానికి ప్రాణం ఒప్పలేదు. అట్లాగే  
 బయలుదేరి మాదొరసాని పుట్టిల్లు ఊరుముఖం వట్టాను.  
 వెళ్ళాను, వెళ్ళాను. ఆదారివెంట ఏమాలోచించానో నాకే  
 తెలియలేదు. ఆలోచనే లేదు. ఒక కట్టె దారమ్మట నడుస్తు  
 న్నట్టుం దనుకోండి. ఆ ఊరు ఈ ఊరు దాటి వెళ్తాంతు  
 “ఏ ఊరు మీ”దని ఎవరై నాఅడిగేరని గుర్తేతప్ప సమాధానం  
 లేదు. “ఎక్కడికి పోతున్నావు?” అంటారు. ఎక్కడికి పోతు  
 న్నానని చెప్పను. అట్లాగే పోతున్నాను. రాత్రి ప్రొద్దోయింది.  
 ఒక ఊళ్ళోంచి పోతూంతు నన్ను చూచి కుక్క మొరిగింది.  
 రాయప్పమీది కోపమంతా నాకు దానిమీద వచ్చింది. “నేనేమి  
 ఎరుకలవాణ్ణా, యానాదివాణ్ణా, పాములవాణ్ణా నన్ను చూసి మొరు  
 గుతుంది” అని దాన్ని కట్టికో కొట్టేటంత కోపం వచ్చింది. ఛీ, ఛీ  
 రాయప్పనే కొట్టలేదు, దీన్ని కొట్టటం ఎందు కనిపించింది.  
 ప్రొద్దునెప్పుడో తిన్నబువ్వ. కడుపులో ఆకలి మండిపోతోంది.  
 ఎవరి నడిగిరా ఇంత కూడు పెడతారు. నే నెవరినీ అడగతలచ  
 లేదు. ఎక్కడై నా పరుండి నిద్దరోతేగాని మళ్ళీ నడవలే నను  
 కున్నాను. కూర్చోకుండా ముప్పై ఆమడై నా ఒక్క బిగువున  
 పోయేవాణ్ణి-నా కారోజున ఆకలివెయ్యటం, కాలి నొప్పులు

పట్టటం నాకే చిత్రంగా ఉంది. ఎంచేతనబ్బా అనుకున్నాను. కోపం నాసత్తువంతా లాగివేసింది. కోపాన్ని తిట్టాను. మాదొర చెప్పేవాడు “ఒరేవల్లా, కోపం చాలా చెడ్డది” అని. నేనూ ఆయనా ఒకే యీడువాళ్ళం. నాకన్నకొంచెంచిన్నవాడనుకో. కులాలు భేదంగాని మేమిద్దరం చుట్టాలల్లే ఉండేవాళ్ళం. “ఒరే నాకు కూతురు పుడితే నీకు కొడుకు పుడితే వాల్లిద్దరికీ పెళ్లిచేదామురా” అన్నా డోరోజున. ఆమాట నిజం కాదని ఆయనకూ తెలుసు, నాకూ తెలుసు. కాని ఒకళ్ళంటే ఒకళ్ళకు మా కల్లా ఉండేది. మాదొర చాలా చదువుకున్నవాడు. భారతాలు, భాగవతాలు చదివేడు. సంస్కృతం అదీ రాదు. కాని మాదొర మనస్సా, బంగారం. చదువెందుకు, బుద్ధి కావాలిగాని. మేమిద్దరం వయస్సుల్లో ఉండేవాళ్ళం అప్పుడు. మాదొర ‘కోపం చెడ్డదిరా’ అంటే నేను “కాదుదొరా, కోపాని కేమిటి, ఎట్లాగైనా చంపుకోవచ్చు. కామమేచెడ్డ” దన్నాను. మాదొర ఏమన్నాడు, రతనంవంటి మాట అన్నాడు. “ఒరే, కాదురావల్లా, కామ మేమున్నదిరా ముసలితనం వస్తే చస్తుంది. కోపం కట్టెలో పెట్టినా పోదురా” అన్నాడు. నాదొరా అప్పటికి లేతవాడే. మాదొర ఆలోచన చూడండి. మాదొరా నూ, రాయప్పానూనా! అంత గొప్పవాడు కనకనే అంత పెందరాడే చనిపోయినాడు. చవల కింతింత బంగారపుముద్దలు పెలు



కొని ఎఱ్ఱగోర్పడాలు కప్పుకొని ఒగ్గుబ్రాహ్మలు మా దొరని చూట్టానికి వస్తే బస్తాలకు బస్తాలు కొలిచేవాడు మా దొర. ఆ దొరసంతానాన్ని నేను మళ్ళీ నిలపకపోతే నేను ఆదొరదగ్గర నేర్చుకున్న ఈ కోపం చంపటం, తక్కిన ఋణాలమాట అట్టా అట్టె పెట్టినా ఈఋణం ఎట్టా తీర్చటం? ఆకుక్కని ఏమీ చేయలేదు. ఆఊరిచెరువుగట్టునో చెట్టుంటే ఆ చెట్టుక్రిందపడు కున్నాను. అప్పటికి రాత్రి చాలా ప్రొద్దుపోయింది అంత ప్రొద్దుపోయి ఒక బ్రాహ్మణఅమ్మవారు చెలువుకి నీళ్ళకు వచ్చింది. నే నా చెట్టుక్రింద పడుంటే “ఎవరా పడుకుందీ” అంది నేను “మేము మాలవాళ్ళం, మాది ఫలానా ఊరు” అన్నాను. ఆవిడ “అక్కడ పడుకున్నా వేమిరా, మా గొడ్డసావిట్లో పడు కుందుగాని రా” అన్నది. అని “అన్నం తిన్నావా” అన్నది. నేను అబద్ధం చెప్పేను. “తిన్నా నమ్మా” అని. ఎందుకంటే చీకట్లో ఆమె ముఖం కనబడలేదు. ఆమెగొంతుమాటే వినిపించింది. ఆ గొంతులో ఆమెకు యాభై ఏళ్లుంటే. దయ అంతా ఆగొంతులోనే ఉంది నా కన్నం పెడతా నంటుందేమో. తినక తప్పక వస్తుందని తిన్నా నన్నాను. ఏఊరు పోతున్నావన్నది చెప్పాను. ఎందుకన్నది. ఫలానాఆవిడ మా దొరసాని, ఫలానా ఆయన మా దొర అని నాకథఅంతా కొద్దిగాచెప్పేను. ఆవిడ “అయ్యోనీవువాళ్ళపాలేరువా? మీదొర ఏమీదొరరా. మా ఊళ్లో

పంటలు తక్కువ. మా మగవాళ్లందరూ యాచన చేసుకుంటూ ఉంటారు. ఎవరు చెప్పినా ఆయన పేరే. దాత అంటే ఆయనగాని యింకోరా అంటారు. నీ దొర శిబివక్రవర్తిట. నీవు అన్నం తినలేదు. అబద్ధం చెబుతున్నావు. మా ఇంటికి రా. ప్రొద్దున్నే పిల్లలకోసం అన్నం అట్టే పెట్టాను. రేపు మళ్ళీ వాళ్ళకు వండి పెడతానులే. రమ్మ"ని నా ప్రాణం తీసింది. నేను పోయి వాళ్ళ గొడ్డసావిట్లో పరున్నాను. నేను ఎంత తిన్నానని చెప్పినా తింటే మళ్ళీ తినమని నా దూప తెచ్చింది. చివరకి ఒక గుమ్మడాకులో పెట్టి ఇంత అన్నం, గోగాకుపచ్చడి తీసికొచ్చి నాదగ్గర పెట్టింది. ఇంక నేను తప్పించుకోలేక "అమ్మా, చెరువుదగ్గర తిని వస్తాను" అని బయల్దేరాను. ఈ అన్నం నేను తినటానికి తీసికోపోలేదు. అంత దయగల తల్లి మనస్సు కష్టపడుతుండేమోనని తీసుకోవ చ్చాను. నన్ను చూచి మొరిగిన కుక్క అక్కడే ఉంది. నా చేతిలో అన్నం ఆకట్టిందల్లే ఉంది. నావెంట పడి వస్తున్నది. పెడతానో పెట్టనో తెలియని అన్నంకోసం అంత అనుసరించిందే ఆకుక్క. తరతరాలుగా మాదొరల కూడుతిని బ్రతికేను. నేనెంత చెయ్యాలి? ఆకుక్క అన్నం తింటూ వున్నంతసేపూ నేను నాలో నా దొరనీ, ఆ కుక్కలో నన్నూ చూచుకున్నాను. ఆ రాత్రి ఆ బ్రాహ్మణ అమ్మవారి పంచాదిలో తల దాచుకున్నాను.



నేను తెల్లవారకముందేలేచి బయలుదేరాను. ఆరాత్రే బ్రాహ్మణ అమ్మవారితో చెప్పేను “అమ్మా, తెల్లవారకముందే లేచి పోతాను. మీతో చెప్పేందుకు మీరు అప్పటికి లేవరు” అని ప్రొద్దు పొడిచేవరకు చల్లగా ఉండి రాత్రి భోంచేయలేదని అనిపించలేదు గాని ప్రొద్దెక్కినకొద్దీ ఎండ చిత చితలాడి తల మాడ్చినకొద్దీ కడుపులో బాధకూడా ఎక్కువైంది. మాదొర అంటూ ఉండేవాడు “కలికాలంలో మనుష్యులు అన్నం లేకపోతే చచ్చిపోతా”రని. ఆ పూర్వకాలాల్లో కొన్నాళ్లు బామికలున్న న్నాళ్లు ప్రాణా లుండేవట; కొన్నాళ్లు చర్మం ఉన్నన్నాళ్లు ఉండేవిట; కొన్నాళ్లు మాంసం ఉన్నన్నాళ్లు ఉండేవిట. ఇప్పుడన్నం ఉంటేనే ప్రాణం. నేను రాత్రి చెరువులో దిగి కాళ్ళు కడుక్కున్నాగాని నాల్గు దోసెళ్ళు నీళ్ళయినా పుచ్చుకున్నా కాను. ఎందుకు పుచ్చుకోవాలి? పుచ్చుకుంటే మాదొరసాని గారు రానంటుందేమో. కొంతదూరం నడచిన తర్వాత ఒక తంగేడుపుల్ల విరిచి నోట్లో పెట్టేను. అది నమలటం, ఉమ్మేయటం, పళ్ళుతోముకోటం అన్నమాట. ఇదొక కాలక్షేపంగా బయలుదేరేను. కృష్ణదగ్గరకు వెళ్ళేటప్పటికే రెండుజాములు కావస్తోంది. నా దొర బ్రతికి ఉన్నప్పుడు ఈవూ రెన్నిసార్లు

వచ్చానో. ఎప్పటికప్పుడే క్రొత్త. దూరాన్నించి ఆ కృష్ణకరకట్ట  
చూడగానే గుండెలో ఏమిటో క్రొత్తగా ఉంటుంది. మా ఊళ్లో  
ఒక కొండాలేదు, ఒక నదీలేదు. ఒక అడవీ లేదు, ఒక పెద్ద  
విశాలమైన స్థలమా లేదు. అన్నీ చేలుకాడిగట్లు. చిన్నప్పటి  
నుంచీ అక్కడ పెరుగటం మూలంగా కాబోలు ఓ పెద్దనదినీ  
చూచినా, కొండను చూచినా, ఒక అడవిని చూచినా ప్రాణం  
ఏమో తేలిపోతుంది. కృష్ణకరకట్ట ఎక్కేను. ఎక్కిచూస్తే పెద్ద  
యిసుక. దూరాన పెద్ద నీటిప్రవాహం. అదివరకంతా మూసు  
కోఉన్న ఆకాశంఅల్లాఒక్కసారిగా తెరువుడుపడ్డట్టుగా, కుదించు  
కొని ఉన్న నేల బారలు వేసినట్లుగా, గుండె మనలోంచి వెళ్లి  
పోయి ఏదో పెద్ద గండభేరుండపక్షి అంత అయిన్లుగా విచిత్ర  
మైన విప్పారటం చేస్తుంది. మావూళ్ళో చెరువునిండా నీళ్లు వస్తే  
తపకలుకొట్టుకొని కలకలలాడే నాచిన్న తనంలో మా ముసలి  
దొరగారి గొడ్డను ఆ చెరువులో దిగేసి వాటి వీపులమీద కూ  
చోని చెరువంతా ఈదులాడేవాణ్ణి. నేను మొదటిసారి ఈకృష్ణ  
చూచినప్పుడు మా ఊరి చెరువు లొక వెయ్యింటి నొక్కసారి  
చూచినట్లుంది. పంటరోజులు. అందుచేత కృష్ణ ఆఒడ్డూ యీ  
ఒడ్డూ తమాయించిలేదు. ఒక అరకోసెడు మేర అంతా యిసక  
పొరలేసిఉంది. కృష్ణపాము అవతల ఒడ్డు నానుకొని ఉంటుంది.  
సముద్రానికి దగ్గరగనుక పాయ చాల లోతు. నేను పూర్వం



బళ్ళుకట్టుకొని ఈవూ రొచ్చినప్పుడు బండి ఇసకలమీద వదలిపెట్టి  
 ఎడ్ల తలతాళ్లు పట్టుకొని ఏటో దిగేసి పడవమీద కూర్చొనిచాలా  
 తడవలు వెళ్లేను. ఎన్నిసార్లు వెళ్లేనో అన్నిసార్లు ఈకృష్ణఅందం నా  
 గుండెనుతేల్చి వేస్తూనే ఉంది. మళ్ళీ చూశాను. మళ్ళీ అంతే.  
 నాకిన్నేళ్లువచ్చినా అంతే. చచ్చేదాకా అంతే? ఏముందీకృష్ణలో,  
 ఈఇసకలో, ఈ ప్రవాహంలో? నామనస్సు నామనస్సులో లేదే.  
 నేను నేను కాదే. నామీద కొండంత పని బరువుందే. ఇప్పటికి  
 ఈ ఊరుకాని ఇంత, నీళ్లు, ఇసక ఆకాశము చూస్తే ఏమిటి  
 నామనస్సు పొందే అలజడి. నాగుండెని ఈశగీరములో విడిచి ను  
 వేశారు. ఈగుండె ఈనేను అనుకునే ఈ కోరడి దాటిపోలేకుండా  
 ఉంది కాబోలు. పోయి, ఇంత విశాలమైన ఆకాశంలో తిరుగు  
 దామని దీని ఉద్దేశం. చిలకని పంజరంలో పెడితే. దాన్ని  
 చాలరోజులు పంజరంలో ఉంచిన తర్వాత దానిని వదలిపెడితే,  
 అది పల్లటీలు కొడుతూ ఆకాశం అంతా తనదే నన్నట్టుగా,  
 ఆకాశమే తను తనే ఆకాశం అన్నట్టుగా ఎగిరిపోతుందే. అల్లా  
 ఉంటుంది నా గుండె; ఇంత కృష్ణను, ఇంత ఇసకను, ఇంత  
 ఆకాశాన్ని చూస్తే. నేను ఈ సంతోషం అంతా పడుతూ  
 నీటి ఒడ్డుకు వెళ్ళేసరికి ఎవరో బ్రాహ్మలు పడవలో ఉన్నారు.  
 పడవవాడు మళ్ళీ వస్తా నుండమన్నాడు. మళ్ళీ వచ్చేటప్పటికి  
 రెండు గడియలు పడుతుంది. ఈ లోపుగా ముఖం తొలిచాను.

సరంగు ఈ సారి నన్నెక్కించుకున్నాడు. కొత్తముఖాలు కనిపిస్తే వాడు కేపు అడుగుతాడు. నన్నడగలేదు. నేనిదివర కెన్నో సార్లు వెళ్ళేనుకదూ. మా దొర అతని కెన్నోసార్లు ఎన్నో ఇచ్చాడు. మా దొరసానిగారు పుట్టిన ఊరు కృష్ణకు అవతల ఒడ్డున అంటుకొనే ఉంది. ఊరిమొగతలే చెరువుంది. దొరసాని చెరువులో స్నానంచేసి బిందెతో నీళ్ళు పట్టుకొని ఇంటికి వెళ్తోంది. నన్ను చూడలేదు. నేను 'అమ్మా' అని పలకరించాను. ఆవిడ చూచి, నన్ను చూచిన తొందరలో పడ్డ తొట్రుపాటులో బిందెలో ఒక పావువంతు నీళ్ళు ఒంటినిండా వలకపోసుకుంది. "ఎందుకురా ఇలా వచ్చావు?" అంది. "మీకోసమే వచ్చాను. చెపుతాగా" అన్నాను. ఆవిడ నాతో మాట్లాడేనని ఆ బిందెడునీరు పారపోసి మళ్ళీస్నానంచేసి నీళ్ళు తెచ్చుకోపోయింది. మడిగట్టుకొని బ్రాహ్మణు మాతో మాట్లాడరుగా. మళ్ళీ స్నానం చెయ్యకముందామె అందికదా, "ఒరే వల్లా, నీమొగం చూస్తే రెన్నాళ్ళపట్టి భోజనం లేనట్లుంది. ఆదేమిరా ఏనుగంత ముండాకొడుకువి అలా అయిపోయినావు? మా మామగారు అంటే - రాయప్పగారు నీకూకడా అన్నం పెట్టటం లేదా? ఇంటికివద. దొరలున్నారు. నేనువస్తున్నాను" అన్నది. నేను వెళ్ళాను. వాకిట్లో మా చిన్నదొర ఎండలో కూచొని మన్నుతో ఆడుకుంటున్నాడు. నేను "బాబూ, మం



టిలో ఏమిటి? లే" అన్నాను. ఆయన మెడయిట్లా వాల్చి నావంక చూచి "నీవొచ్చా వెందుకు?" అన్నాడు. నేను "ఒచ్చా గాని, అన్నయ్య ఏడి?" అన్నాను. ఆయన "అన్నయ్యను తీసుకోరానా," అని లోపలకు పోయి అన్నగారిని చెయిపట్టుకొని బలవంతంగా లాక్కోవస్తున్నాడు. నేను వచ్చానని చెప్పలేదు ఆయనకు మరీ చిన్నతనం అవటంమూలంగా మన పాలేరు అని గాని, వల్లడనిగాని చెప్పలేకపోయిరాడేమో. ఎందుకు చెప్పలేదు? ఈ నాలుగైదు నెలలబట్టి నేను కనపట్టలేదు కాబట్టి అదొక క్రొత్తగాడేంది. పాతపాతగా ఉండి అందులో కొత్త పసితనం. గుక్కతిప్పుకోలేని ఊహ, మళ్ళీ నన్ను చూట్టంతో పేతన వాల్లెవరో వచ్చారనుకోటం. ఈ చమత్కారం అంతా ఆ పసితనంలో ఉంది. అన్నగారు నన్ను చూట్టంతో పే "ఇందుకా? వల్ల డొచ్చాడే అమ్మా" అమ్మా అంటూ యింట్లోకి పరుగెత్తేడు. ఇంతలో దొడ్డితోవ వెంట వాళ్ళమ్మగా రింట్లోకి వచ్చింది. ఆమె తడిఘోవతి విప్పి వేరే పొడిబట్ట కట్టుకొని తల్లి కొడుకులు వాకిట్లోకి వచ్చేటప్పటికే ఒక గడియనేపు పట్టింది. అవిడ వస్తూనే అంది. "ఏవిరా వల్లడు" అంటూ. ఆ అనటంలో తాను నన్నంతకుపూర్వం చూడనట్లు, తన పెద్దబిడ్డే ముందర నన్ను చూచినట్లు. ఆపిల్లవాడి సంతోషం ఎందుకు చెడగొట్టాలని, మాదొరసానిగారి పేరు సర్వలక్షమ్మగారు. అవిడ ఎంత

ఇల్లాలో, ఎంత మనిషో నేను చెప్పట మెందుకు? మా చుట్టు పట్ల పది ఊళ్ళకు తెలుసు. నేనల్లా ఆస్తి నిలబెట్టినవాణ్నిగాని అవిడ కొడుకుల్ని పెద్దవాళ్ళను చేసి సంబాళించి, మాదొర ఉన్నప్పు డెట్లాగో మళ్ళీ సంసారం ఇల్లాసాగించిన తల్లి. మాదొర ఉన్నన్నాళ్ళూ దొరచాటున ఉండి, అవిడ తెలివితేటలు, అవిడ వ్యవహారపుతనం మాకే తెలియలేదు. నేనున్నా లేకపోయినా, అవిడే పొలమంతా చూచుకొని పిల్లల్ని బాగుచేసింది. అవిడ కజ్జి చేత్తో పుచ్చుకొని కాడిగట్టున నిలచుంటే ఏ పాలేరు, ఏ కూలివాడు పాలుమాలడానికి వీలులేకుండా ఉండేది. ఆకొడుకుని అల్లా సంతోషపెట్టటంలో అదే మొదటిసారి మాదొరసానిఅంటే ఏమిటో నాకు తెలియటం. పసివాడైనకొడుకు సంతోషం చెడి పోతుందేమో నని అంత జాగ్రత్తగా మాట్లాడే దావిడ ఎంత నిద్రామనిషి కావలె. మా దొర ఉండగా అవిడమంచితనమే చూచాగాని అవిడలోనున్న ఈగుణం చూచానుకాను. అది కూడా వేళలో ఉంది. అవిడ వాళ్ళు బాగున్నారా, వీళ్ళు బాగున్నారా అని అడిగిం తర్వాత నన్ను అన్నం తినమన్నది. నిన్నటి చద్దిఅన్నం ఉన్నది, మజ్జిగపోసి పెడతానంది. నేను కథంతా చెప్పేను. “దొరసానమ్మగారూ, నీవూ పిల్లలూ వస్తే, వస్తానని మాట ఇస్తే నేను అన్నం తింటాను. లేకపోతే ఇక్కడ ఉపవాసం చేస్తాను. చచ్చిపోయిం తర్వాత కృష్ణలోకి ఈశిపించు”



అన్నాను. ఆవిడ “ఒరేవల్లా, నే నాడదాన్ని. మామగారు సామంతుడు. వారు బ్రతికిఉన్నప్పుడు ఊరంతా ఆయన గీసిన గీతమీద నడిచింది. ఇప్పుడాయన్ను మరచిపోయింది. నాకక్కడ ఊరా పేరా? ఆరునెలలు గిద్దెడుగింజలు దొరక్క నానాతిప్పలూ పడ్డాను, పిల్లలనుకూడా చివరకు సాకుకోలేక పోయినాను. మళ్ళీ వచ్చి ఆ యిబ్బందులు పడి మళ్ళీ యిక్కడకు తిరిగి రావటమే కదా? ఎందుకు పట్టు పడతావు? పొలం పండించి ఆయన పోసి కొనే. మేమేం తింటాము, నీకేమి పెడతాము? ఏమి కానుందో అది ఆవుతుంది. రాతిలో కప్ప కాహార మాతతముగ నిడెడు దైవంబు మర్త్యుల కేల మాను” అన్నది. మా దొరసానిని చూచినకొలదీ, ఆవిడమాటలు విన్నకొద్దీ నా పట్టుదల మరీ వృద్ధిఅయింది. మాదొర మాట్లాడినట్లే మాట్లాడుతుంది. ఆ పద్య మెప్పుడూ మాదొర చదివేవాడు. మాదొరసాని చదువు కొన్నది కాదు. ఆ భర్త మాట్లాడుతూంటే ఆమాటలు, ఆ పద్యాలు అన్నీ ఆవిడ కొచ్చినవి. ఈ సంగతి తర్వాత తర్వాత నాకు మరీ తెలిసింది. ఆ దొరకు తగిన దొరసాని. ఇన్నాళ్ళూ ఈతల్లి మగనిచాటున ఉంది. ఈవిడ వ్యవహారం చెయ్యటం మొదలుపెడితే రాయప్పగా రేమి నిలుస్తాడు? అస లాయనకు మాటపొంది కేమి తెలుసు? ఈమె నా దొరశిష్యురాలు. నేను అన్నానుకదా, “అమ్మా. ఊరు మునపటికి మల్లనే ఉందను

కున్నావా? కరణము, మునసబు, నాయకుడూ అందరూ మన వైపు" అన్నాను. ఆవిడ ఆశ్చర్యపోయి "అవేమి మాటలురా? మనవేపువాళ్ళయితే నే నక్కడల్లా ఉంటే చూస్తూ ఉంటూ కుంటారా? ఆ ఉంటూ మీ దొరనాటి ఉంటారా? వాళ్ళ మన స్సులన్నీ అమ్ముడుపోయినై" అన్నది. నేను వేసిన పాచి కలు, ఎత్తిన ఎత్తుగడలు, అవిపాలిన వైనం అంతా చెప్పేను. ఆవిడకు కొంత నచ్చింది. "సరి. సరి. ఐతే చూద్దాంలే. నీవు ముందర భోజనంచేయ" మన్నది. "కాదు. దొరల్ని తీసుకొని మీరు వస్తానంటే భోజనం చేస్తాను" అన్నాను. ఆవిడ "మరి రావటంతోతే తిండి తిప్పలూ ఎల్లాగురా? కోమటింట పద్దు ఇది వరకే పెరిగిఉంది. వెళ్లటంతోతే అతను అడుగుతాడు. చేసిన అప్పులన్నీ అలాగేఉన్నై. వెళ్ళటంతోతే వాళ్ళు అడుగుతారు. నీతో నాకు ముందర నుయ్యి వెనక గొయ్యిలా గుంది" అన్నది. నేను "నీ కాభయం లేదు. నీవు గడపలో అడుగు పెట్టటంతోతే పుట్టెడు జొన్నలు, పందుంజిలంవడ్లు తీసుకో వచ్చి నీయింట్లో వేస్తాను. కోమటికి రెండుబస్తాల జొన్నలు కొలు. నీఇంట్లో నీవుండు. ఇంక నేను రాయప్ప నాడిస్తాను చూడు. మన ఎడ్లనీ, మన పశువుల్నీ తీసుకొచ్చి మనసావట్లో కట్టివేస్తాను. కాదంటానికి రాయప్పకు తరంకాదు కదా" అన్నాను. అవిడ భాగా ఆలోచించింది. అప్పటి కింకా భాము



ప్రాద్దే ఉన్నది. చివరిమాట అన్నది. “ఓరి పిచ్చిముండా కొడుకా! నీ కెందుకురా ఈ బాదరబందీ అంతా? ఆ దొర కొడుకు లేమైపోతే నీకేమి? ఈ బలవద్విరోధం నీ కెందుకు నీవు అన్నం తినిపో” అని. నేను “నేను అన్నం తిని వెళ్ళటానికే అయితే యిక్కడి కెందుకు వస్తాను? దొరలను తీసికోవెళ్తాను. లేకపోతే నాపీనుగ యిక్కడే వెళ్ళిందనే పేరు నీకు దక్కాలి” అన్నాను. ఆవిడ అలాంటి మాట లెందుకు? వస్తానుగా. నీవు భోజనం చెయ్యి” అన్నది. నేను “అల్లా కాదు. నీవు వస్తానని ప్రమాణం చెయ్యి. లేకపోతే నేను భోజనం చెయ్యి” నన్నాను ఆవిడ మొగం అంతా బిగించుకొని “సరే. ప్రమాణం చేస్తున్నాను. భోజనం చెయ్యి” అన్నది. అప్పటి ఆవిడమొగం చూస్తే అప్పు డావిడ నిశ్చయంచేసుకోటం కొడుకుల ఆస్తి. నిలబెట్టటంమాత్రమే కాని ఓ పెద్దరాజ్యం ఏర్పాటుచేద్దామని ఆవిడప్పు డనుకున్నా అంతపని చేసేవరకు నడుము విప్పదన్నట్లుగా ఉంది. ఆదొరసానిమొగం చూస్తే జరగబోయే పనంతా అప్పుడే జరిగినట్లున్నది. భోజనం చేశాను.

ఆరాత్రి సుఖంగా నిద్రపోయినాను. మరునాడు మా దొరసాని నాయనగారు పంచాంగం చూచి బాగానే ఉందన్నాడు. బయల్దేరి కృష్ణ దాటేము. కృష్ణ దాట్లంతోకే అక్కడో ఊరుంది. ఆడోళ్ళో ఓబండి బాడుగకు కట్టించాను. రెండు

మాడలిమ్మన్నాడు. సరే అని ఒప్పుకున్నాను. బండీకి గుడిశ  
లేదన్నాడు. లేకపోతే మాడన్నరే యిస్తానన్నాను. ఆబండీ  
ఆయన అరమాడా ఎక్కడపోతుందో నని ఎక్కడో గుడిశతెచ్చి  
కట్టాడు. మా పెద్దదొర ఎడ్లమెడలో గంటలూ, మువ్వలూ  
లేకపోతే తా నెక్కనన్నాడు. నేనూ అంతే నన్నాను. ఆవూళ్ళో  
మువ్వలపట్టెడ ఎక్కడా దొరకలేదు. దొరసాని పిల్లవాణ్ణి  
కోప్పట్టం మొదలు పెట్టింది. నేను “మనం దొరలల్లే వెళ్తు  
న్నాం. మువ్వలపట్టెడ లేకుండా ఎట్లా వెళుతాం” అన్నాను.  
మళ్ళీ కృష్ణదాటి మాదొరసాని పుట్టిన ఊరుపోయి ఊళ్ళో కను  
క్కొని ఎవరింట్లోనో అద్దాలుతాపిన మువ్వల పట్టెడ లుంపే  
తీసుకోవచ్చాను.



ఈ ఆలస్యం మూలంగా బయలుదేరే వేళకు ప్రాద్దు  
వాటారింది. మా పెద్దదొర బండిఆయన్ని తొట్లో కూచోనివ్వ  
లేదు. తానేకూచొని తోలాలంటాడు. ఆ బుడ్డాయనకు ఎడ్లు  
నడవ్వు. బండిఆయన కొంచెం రోగిష్టివాడు. ఆయన నడవ  
లేడు. దొరసాని బండిలో కూచుందికనుక ఈయన తడికమీద  
కూచోటానికి వీలేదు. ఇట్లాగే ప్రాద్దుకూకేదాకాసాగింది. నేను  
ఎడ్లతలతాళ్లు పుచ్చుకొని లాగితేనేకాని ఎడ్లునడవ్వు. నేను  
తలతాళ్ళు పుచ్చుకుంటే దొరసానిగారి ఆచారానికి పనికిరాదు.  
“సరే, నేను స్నానం చేస్తాను లేరా. బండి ఎట్లాగో అట్లాసాగే  
టట్టు చూడ”మంది. నేను దొరను కొంచెంసేపు బ్రతిమిలాడేను.  
ఆయన చివరకు పోయి తల్లిదగ్గర కూచున్నాడు. బండిఆయన  
తొట్లో ఎక్కేడు. బండిసాగింది. రాత్రిప్రాద్దుపోయేవరకు మొన్న  
రాత్రి నేను పడుకున్న ఊరువెళ్ళాం. మాదొరసాని పిల్లలకోసం  
అన్నం మూటకట్టుకొచ్చింది. ఆ చెరువులో రేవుదగ్గర పిల్లల  
కన్నం పెట్టింది. కాని మజ్జిగలేదు. నే నా బ్రాహ్మణ అమ్మ  
వారింటి కెళ్లి మాదొరసానిగారినీ పిల్లలనూ తీసికోవెళ్తున్నాననీ,  
వారు వచ్చారనీ, చెరువుదగ్గర మాదొరసాని పిల్లలకు అన్నం  
పెడుతోందనీ, మజ్జిగ కావాలనీ చెప్పేను. అవిడ “అదేమిటా,

మీ కిదిపరాయిఇల్లా? మొన్న మావాకిట్లో పడుకున్నావు, నేను పెట్టిన అన్నం తిన్నావు, బండి చెట్టుక్రింద దింపేవా? ఛీ, ఛీ! మొన్న నీకు తెలియక అన్నం పెట్టేను. నా అన్నం తిన్నవాడే వడూ యిల్లా చేయలే”దంది. “తల్లీ, నీ అన్నం నేను తినలేదు. నేను ప్రతిజ్ఞ పట్టేను. అందుచేత తినలేదు. నీ అన్నం తినని తప్పు యివ్వాలి తెలిసింది. ఇవ్వాలి పెట్టు. తింటా” నన్నాను. మేమం దరం వారింటికి వెళ్ళేము. ఆవిడ బండివాడికీ, నాకూ అన్నం పెట్టింది. మా దొరసాని స్నానంచేసి, ఫలహారం చెయ్యందీ వదలిపెట్టందే. మా దొర లిద్దరూ వస్తూనే నిద్రపోయినారు. ఆ బ్రాహ్మణ అమ్మవారు మా దొరసానితో “మీ ఆయన ఎంత దాత అనుకున్నావమ్మా, నా కొడుకు పెళ్ళికి మావారు మీ ఊరు యాచనకు వచ్చారు. మీ వారిని చూశారట. ఆ సమయంలో మీవారు ఒకరాశిగా పోసి మాడలు లెక్కపెడుతున్నారట. మావారు నా కొడుకుపెళ్ళి అని అనకముందే రెండు దోసెళ్ళు తీసి ఒళ్ళో పోశారట. మావారు ఊళ్ళో లేరు. ఉంటే మిమ్ములను క్రింద కూర్చోనిచ్చేవారా? మా ఇంట్లో మీ కథ చెప్పుకోని రోజే ఉండదు. మీ కివ్వాలి ఆదరించి అన్నం పెడుతున్నానంటే నా మంచితనం ఏమీ కాదు. మీ ఋణంవెయ్యి జన్మాలిచ్చినా తీర్చుకోలేము” అంది. అందరూ నిద్రపోయినారు.



మరునాడు భోజనం చెయ్యకుండా ఆ మహాత్మలి మమ్ములను పోనియ్యలేదు. బండివాడు తనకుబాడుగ నష్టమని మొదలు పెట్టేడు. నాకు కోపంవచ్చింది. “ఛీ! నీ కంత కష్టం అయితే నీ బండి తోలుకోపో. ఈ ఊళ్ళో యింకో బండి కుదురుస్తా” నన్నాను. ఆయన మళ్ళీ సద్దుకున్నాడు. భోజనంచేసి బండికట్టేము. దారి కటూయిటూ కొతిమేరచేలు, శనగచేలు, గాలి కమ్మగా వస్తోంది. పైరగాలి పరవళ్ళు త్రొక్కు తోంది. పాలపిట్ట లెగురుతూ కూస్తున్నవి. ఒక నక్క తనజల్లితోక మళ్ళించి పొట్ట మీదికి త్రిప్పుకోని కోనమూతి ఆకాశంవైపు త్రిప్పి, దారికి ఎదురుగా, దూరంగా, సరిగ్గా నడిమిగా కూచోని బండి గంటల మోత వీని ఎడమనుండి కుడికి తీర్చింది. మా దొరలకు “అదిగో నక్క బాబూ” అని చూపించాను. పెద్దఆయన బండి దూకి నడుస్తా నన్నాడు. కొంతదూరం పోయేటప్పటికి ప్రొద్దుకూక వస్తోంది. సాయంకాలపు ప్రొద్దు యిట్టై కుంకుతుంది. నాకు సూర్యుడిమీద మహాకోపం వచ్చింది. పట్టపగలు ఊళ్ళోకి వెళ్ళకుండా ఈయన కేమి చుప్పనాత్తనం, మొగం ముడుచుకుంటాడని. అన్నీ అంత అందంగా వస్తవి. మా ఊరు రెండుకోసులుందనగా ఒక ఊరు వచ్చాము. ఆ ఊళ్ళో ఒక ముసలిబ్రాహ్మణుడు ఏవూరని అడిగేడు. మా ఊరుపేరు చెప్పి మాదొరపేరు చెప్పేను. ఆవిడ మాదొరసాని, వారిద్దరూ పిల్లలు అని చెప్పేను.

ఆయన మాబండీ పోనిచ్చాడు కాదు. ఈరోజురాత్రి మాయింట్లో ఉండిపోవలసిందే నన్నాడు. బండీ కదలనిచ్చాడు కాదు. తప్పనిసరి కారాత్రి అక్కడే ఉన్నాము. మరునాడు ప్రొద్దున బండీ కట్టేము. ఆయన మా దొరలకు చొక్కాగుడ్డ లిచ్చాడు. బండీ పగలురూముప్రొద్దు ఎక్కినతర్వాత కోసఎండలో పట్టెళ్ళ అద్దాలమీదపడి పదునుపెట్టిన బల్లెములు వినరుతూంటే పట్టెడ గంటలూ మువ్వలూ ఈలపిట్టల పాటలకు తాళాలు వేస్తుంటే అందరూ తలలెత్తి చూస్తుంటే ఊళ్ళో ప్రవేశించాము.

\*

\*

\*

పదిరోజులు పరాయిస్థలములో ఉండివస్తే మన ఇల్లే మనకు క్రొత్తగా ఉంటుంది. ఆక్రొత్తలో ఒక ప్రియత్వం ఉన్నది. ఈప్రియత్వం ఉభయత్రానూ. ఇల్లువంటిదేడోరున్నా. స్నేహము ప్రవాసాశ్రయమువలన నశించి పోతుం దన్న భర్తృ హరిమాట సర్వదా నిజముకాదు. సర్వలక్షమ్మగారీ సంసారం మీద ఊరికి క్రొత్తఅభిమానం పుట్టింది. చెప్పినట్లుగానే వల్లడు పుట్టెడుజొన్నలూ తీసికొని వచ్చేడు; అక్కడినుంచి సర్వలక్షమ్మ గారి ప్రతిభ కనిపించటం మొదలుపెట్టింది. ఆవిడ తనగొడ్డనన్నింటినీ రాయప్పగారి దొడ్లోంచి ఊడతీయించి తెప్పించి తన దొడ్లో కట్టేయించింది. తన పాలేళ్ళను విడిగా తాను పిలిపించింది. ఒక రోజున పాలేళ్ళందరినీ వేంటతీసుకొని రాయప్పగారింటికి వెళ్ళింది.



ఏకశ్లం ఊడిచిపోసిన రాశిలో వల్లడు పాలేరుభాగం తీయబోతూంటే రాయప్పగారు తీయనివ్వలేదో ఆరాశిజొన్నలు బస్తాలకు పట్టించి రాయప్పగారి సావట్లో గడమంచీల మీదవేసి వున్నవి. సర్వలక్షమ్మగారు ఆబస్తాలన్నీ తన పాలేళ్ళచేత తన ఇంటికి పట్టించించింది. రాయప్పగారి భార్య తిట్టటం మొదలు పెట్టింది. సర్వలక్షమ్మగారు “అత్తా, మామగారికి మతిపోతే నీకుగూడా పోయిందా?” అన్నది. ఆవిడమళ్ళీ మాటాడలేదు. రాయప్పగారు చూస్తూ ఊరుకున్నాడుగాని కుయిక్కిమన లేదు. అంతటితో వ్యవహారం పొసగిందని ఊరంతా అనుకున్నారు. వల్లడు సర్వలక్షమ్మగారితో “అమ్మా, ఇంక ఫర వాలేదు” అన్నాడు. సర్వలక్షమ్మగారు నవ్వింది. వల్లడన్నాడు కదా: “ఏమమ్మా నవ్వుతావు?” సర్వలక్షమ్మగా రన్నది. “ఒరేయి, నే నాడదానిని. మామగారు నా కడ్డంరాడు. అడ్డం వస్తే ఊళ్లోవాళ్లందరూ నవ్వుతారని. రేపు నీవు అరకకట్టు. అప్పుడు తెలుస్తుంది.” అన్నది.

మళ్ళీ వల్లడు చెపుతున్నాడు:

మా దొరసాని అన్నంతా అయింది. నేను అరకకట్టేను. రాయప్పగారు తన పాలేళ్ళు, తాను, ఊరిలో మరికొంత మద్దతుతో వచ్చి అటకాయించాడు. ‘ఈ పొలం నీదికాదు’ అని,

ఈ లోపుగా ఏమి చేశాడో వాళ్ళందరూ కట్టలతో వచ్చేరు. నేను జాగ్రత్తపడి వెళ్ళలేదు. నేనూ, యానాది గంగదూ కట్టలు పుచ్చుకొని నిలుచుంటే, అంతమందీ ఆగేదిలేదు. కాని కట్టలతో ఎంతసేపు వ్యవహారం నిలవ తొక్కగలను? ఎప్పటికప్పుడు మేము కొద్దిమందిమిఉంటే వాళ్ళు, వాళ్ళు కొద్దిమంది ఉంటే మేము పైచేయిగా ఉండటమేకదా. అందుచేత నేను మెత్తని మార్గం పట్టేను. “దొరా, నా దొరసాని వచ్చింది. తన పొలం నన్ను దున్నమంది. నేను దున్నతున్నాను. దొరసానితో వెళ్ళి మాట్లాడు. నన్ను అటకాయించి ఏమిలాభం?” అన్నాను. ఆయన “ఈ దొంగ మాటలు నా దగ్గర కాదు. నేను నాగళ్ళు ఊడతీస్తాను. నీవు పోయి మీ దొరసానితో చెప్పుకో” అన్నాడు. నేను మా పదిమంది పాలేళ్లలో ఒకణ్ణిపిలిచి నీవు పోయి ముససబు కరణాల్ని, నాయకుణ్ణి పిలచుక రమ్మన్నాను. కాని వారెవ్వరూ రాలేదు. నేను రాయప్పగారితో “దొరా మీరు ఊడతీయండి, నేను అరక సాగించేదే నిజం” అనిచాలు మొదలుపెట్టేను. వాళ్లు పదిమందీ వచ్చి పదినాగళ్లు ఊడతీశారు నేను ఏమీ చెయ్యాలి? ఆయనతో ఇట్లా అన్నా: ఊడతీయ గానే అయిపోలేదు. నే నానాడు చేసిన ప్రతిజ్ఞ అలానే ఉంది. మా దొరసాని ఆడది. పిల్లలు పిల్లలు అనేకదా నీధిలాసా.” అని ఎక్కడలేని కోపం తెచ్చుకొని “నాగళ్ళ కడ్డం తగులుతావా?



ఇది నీసామూ? పలుపులు పగ్గాలు కోస్తావా?" అని పలుపులూ పగ్గాలూ కొడవలుచ్చుకుని ముక్కలు చేశాను. "మేడికోలలు విరక్కొడతావా?" అని మేడికోలలన్నీ నేనే ముక్కలు చేశాను. "కట్టులు లాగేస్తావా?" అని కట్టులు బలవంతంగా గొడ్డళ్ళతో పెకలించాను. దొరా అప్పుడు నే నాడిన నాటకం చూడాలి. చెపితే ఏముంది? లేకపోతే ఆ కోపం ఎల్లా చూపించానో ఆయన చెయ్యని పనులన్నీ ఆయనే చేసినట్లు చూచే వాళ్ళందరికీ అనిపించేట్లుగా నాటకమాడేను. అది ఒక చమత్కారం. సరే, ఆ కోసిన పలుపులు, పగ్గాలు, విరిగివ మేడికోలలు, పెల్లగించిన కర్రలు అన్నీ మూటకట్టి ఎడ్ల నింటికి తోలుకెళ్ళమని ఒకరిని పంపించి, అవన్నీ తక్కిన ఎనమండు గురు పాలేళ్ళ భుజానాపెట్టి బయలుదేరి వెడుతూ రాయప్ప గారితో ఇలా అన్నాను: "ఇదిగో, పిల్లల నోట్లో మన్ను కొట్టాలని చూస్తున్నావు. ఇంత ఆస్తీ కాజేయాలని చూస్తున్నావు. పైన దేవుడున్నాడు. నేను పోయి రాణాలో చెప్తాను. రేపు రాణేదారును తీసుకోవస్తాను. నీ మునసబు కరణాలు ఎట్లా అబద్ధం చెప్తారో చూస్తాను. పెళ్ళాలు. బిడ్డలు కలవాళ్లేకదా" అని దారివెంట పోయి నంతమేరా, ఆయన కనిపించినంత మేరా ఈమాట లగటూనే నెళ్ళేను. మాడారికి రాణా మూడామడలో ఉంది. ఆ ఎనమండుగురు పాలేళ్ళు, నేను తొమ్మండుగురము

రాణాకు చేరేటప్పటికి ప్రౌద్ధు తిరిగింది. రాణాకు వెళ్ళేను. ఎనమండుకురితో చెప్పేను. “ఒరేయి, రాణేదారుగారు కనపడటంతోటే అందరూ ఏడవాలిరా” అని. రాణేదారుగారి మొదట ఈ ముక్కలన్నీ పడవేసి “దొరా. రక్షించాలి. రాయప్పగారు నా దొరకాస్త అంతా తినెయ్యాలని కూర్చున్నాడు. నా దొరసాని ఆడది. ఇల్లు కదలలేదు. పిల్లలకు ముక్కుపచ్చ లారలేదు. తల్లినీ బిడ్డలనూ ఆరునెలలు తరిమి వేశాడు. పుట్టింట నాగక మళ్ళీ పిల్లలను తీసుకోవచ్చింది. ఊళ్ళో చాకిరీ చేసేవాళ్లెవరూ మాటవినకుండా చేశాడు. మునసబు కరణాలను తన్నవైపు కట్టుకున్నాడు. చాకలివాడు గుడ్డలు ఉతకడు. కుమ్మరి కుండలు తీసుకోరాడు, సాలెవాడు గుడ్డనేయడు. మాదిగవాడు చెప్పులు కుట్టడు. పిల్లల తలలు మాసిఉన్నై. మంగలికి కబురంపిస్తే మొగం చాటవేస్తాడు. ఇవ్వాళ ప్రౌద్ధున మేము అరకలు కడితే ఇదిగో, బాబూ, పగ్గాలూ, పలుపులూ కోశాడు. నాగళ్ళు విరక్కొట్టేడు. ఆ దొర కుటుంబంతోపాటు ఆ చెల్లు నాదరువు చేసుకున్న పది కుటుంబాలవాళ్ళం మేము. మా దొర పోయి ఏణ్ణం అయింది. ఇన్నాళ్లు గంజికి మొగం వాచిఉన్నాము. పొలాలన్నీ ఆ లెక్కలు మీ కాగితాలలో వ్రాసిఉన్నై, కాని మా దొర ఇంట్లో లేవు. పాలిస్తారో, మీ కాగితాలు



కూడా మారుస్తారో, పాలించండి" అని తొమ్మండగురమూ  
 చూచేవాళ్ళ పేగులు తరుక్కిపోయేలాగు ఏడిచాము. ఆ తాణే  
 దారు మా దొర ఇంట్లో ఎఱ్ఱని జొన్నన్నంలో గడ్డంటి  
 గేదెపెరుగు పోసుకుని, వర్రని గోంగూరపచ్చడి నంచుకుంటూ  
 ఎన్నిసార్లు తినిత్రేచాడో ఆయనకే తెలియదు. వారు నియో  
 గులు. ఆకాలంలో నియోగులందరికీ తగరపురేకుల చెప్పు  
 లంటే చాలా సరదా. అలాంటి జోళ్లు వేటేటా మా  
 దొర దగ్గర ఆయన తీసుకుపోతూండే వాడు. అందుచేత  
 ఆయనకు మా దొరంటే అభిమానం. ఆయన ముఖం  
 కొంత అనుకూలంగా ఉందని గ్రహించి నే నీసంగతులుకూడా  
 చెప్పేను. "బాబూ, మీకు మాదొర ఎన్నిచెప్పుల జోళ్లు  
 ఇచ్చాడు. మీరువస్తే మాదొరఇంట్లో చుట్టాలకన్న ఎక్కువగా  
 చూచాడు మిమ్మల్ని. ఆదొరఆ స్తి యిల్లాగు కానిస్తారా ఇవ్వేళ?  
 ఇన్ని కుటుంబాల ఉసురూ రాయప్పగారు పోసుకుంటున్నాడు.  
 మీరు న్యాయం చేస్తానంటే మేము తిరిగిపోతాం. లేకపోతే మా  
 పెళ్లాం బిడ్డ లక్కడచస్తారు, మేమిక్కడచస్తాం." తాణేదారుగా రిదం  
 తావిన్నాడు. "ఒరేయి వల్లా, నేను నిన్నేరుగనా, నీదొరనెరు  
 గనా? కాని వ్యవహారం కొంచెం ముదిరింది. నీవు పోయి  
 జమీందారుగారితోకూడా చెప్పి వారినికూడా తీసికోవస్తేకాని

ఇది పొసగదు. ఇప్పుడు రాయప్ప బలవంతుడై ఉన్నాడు. మా లెఖ్కుల్లో మీ ఆస్తి పంపుల్లై విడకొట్టి వ్రాసిలేదు. మీ దొర ఉన్నన్నాళ్లు భరోసామీద నడిచింది, పంపకంకాని ఆస్తి. ఇది ఇది అని ఎట్లా? జమీందారుగారు వస్తేకాని మీ పంపకాలు తేలవు. కరణం మషాదుచేశాడా? ఎన్నాళ్ళయింది? ఇవన్నీ ఊళ్ళోఉన్న సాక్ష్యంమీద తేలాలి. మీ ఊళ్ళో పంచాయితీదార్లేమంటారో? రాయప్ప కరణం మునసబుల్ని పట్టుకున్నాడంటున్నావు. వ్యవహారం చిక్కుల్లో పడ్డది. మీ దొర కూడా ఆయన పెద్దవాడని అంతా ఆయనపేరుగా నడిపేడు. నా కేమీ తోచకుండా ఉంది. ఇదివర కన్ని శిస్తులూ రాయప్ప కట్టిన్లుంది, వ్యవహరించింది మీ దొరే. కాయితం దాఖలా రాయప్ప కనుకూలంగా ఉంది. నీవుపోయి జమీందారుగారితో చెప్పుకుంటేనేకాని ఇది కుదురదు. జమీందారుగారు ఫలానా రోజున మీ ఊరు వస్తే నేనూ వస్తాను” అన్నాడు. దొరా, నీకు ఈ మాటలన్నీ క్రొత్తగా ఉండవచ్చు. ఇవన్నీ ఇంగ్లీషువారు ఈ గడ్డలో వచ్చి ఎవడు వ్యవసాయం చేస్తున్నా పొలం వాడిదీ అని నియామకంచేసి కాగితాలు పుట్టించని రోజుమాటలు. అప్పటికి దేశంలో యిల్లా ఉండేది. ఎవడు అరకకట్టి దున్నితే వాడిది ఆపొలం. ఎవడిపేర తహసీలు చెల్లించిఉంటే వాడిది ఆ పొలం. రైతులదగ్గర కాగితా లుండేవికాదు, అంతా పంచా



యితీదార్లమీద ఉండేది. నీకు కావలసివస్తే బంజరుగా ఉన్న పొలం దున్నుకో. ఒద్దనేవారు లేరు. నీవు వరసగాదున్నుకుంటూ ఉన్నన్నాళ్ళూ అపొలం నీది. నీవు దున్నిన పొలంమీద నీపంట లో ఆరవవంతు జమీందారు తీసికొనేవాడు. కావలసినంత బంజరు ఉండేది. క్రొత్తగా అరక కట్టినవాడికి పొలం లేకపోలేదు. ఇది ఆనాటి వ్యవహారం. అప్పుడు నేనన్నానుకదా - “బాబూ, నేను జమీందారుగారి దగ్గరకు పోతాను. ఈలోపుగా రాయప్ప గారు మీదగ్గరకు వస్తాడేమో” అని అంటూఉండగా తాణేదారు “రానీ, తప్పుడు ముండాకొడుకుని. పది కుటుంబాలనోట్లో గడ్డకొడతాడా? అందులో నీదొరనా? నీదొరే నీఇట్లాంటివాడైతే రాయప్పను సొదిలోకి రాకుండా చేసేవాడు. వశంలో పెద్దవాడని అట్టి పెట్టిన గోప్యం ఉంచుకోలేక పోయినాడు. నీవు పో” అన్నాడు. నేను మనస్సులో సంతోషించాను. ప్రభువుదర్శనం ఎల్లాఅవుతుంది? సరే మేము పదిమంది పాల్గొంటే ఈమేడికోళ్ళ పుల్లలూ, ఈ తెగకోసిన పలుపులూ, ఈకట్టముక్కలూ పది మందిమీ పదికట్టలు నెత్తిన పెట్టుకొని నూజివీడు వెళ్లేం. ప్రభువు దర్శనం ఎవరికీకాదు. మేము దేవిడిముందర మాబరువులు దింపుకొని ఏడవటం మొత్తుకోటం, ప్రభువుదర్శనం కావాలంటం! ఎవ్వరూ మమ్ములను పాలించినవాళ్ళు లేరు. నాలుగు కోళ్ళు గడచింది, ఏమి చెయ్యాలో తెలియలేదు. చివరకొక

బంట్రోతు ప్రభువు ఆరోజు సాయంత్రం అందరకూ దర్శనం  
యిస్తారని చెప్పేడు. ఆదర్శనం ఇస్తాడన్నచోట పోయి నిలుచు  
న్నాము. ప్రభువు నిజంగా ప్రభువు. పెద్దపెద్ద దొరలందరూ  
వచ్చిఉంటే మొట్టమొదట మావంక చూచాడు. చూడటం  
తోటే నేను వెంటనే మాట్లాడేను. నాగోడంతా మొదలుపెట్టి  
చెప్పేను. వారు పలుకరిస్తారని ఎదురు చూడకూడదు. ఆ  
చూపు ఇంకొకరినైపు మళ్ళిందా మన పని మాసాలుపట్టిందే.  
నేను మొదలు పెట్టటంతోటే “అయ్యా, నేను ఖలానా దొర  
పాలేరును” అన్నాను. ప్రభువుకన్నులు పెద్దవైనవి. అవటం  
తోటే నేను గ్రహించాను. మాదొరపేరు ప్రభువుకీకూడా తెలు  
సునని. పదిముక్కల్లో అంతా చెప్పేను. “దొరా, నా యజ  
మానీ రాయప్పగారూ తాతాసహోదరులు. నాయజమానిది  
పెద్దకుదురు. రాయప్పగారు వయస్సుచేత పెద్దవాడు. నాయజ  
మాని పెద్దవాడుకదా అని రాయప్పగారిమీద మర్యాదపెట్టి  
వ్యవహరించాడు. రాయప్పగారు నాయజమాని పోయినాడని  
ఆయనభార్యనీ పిల్లలనూ ఊళ్లోంచి వెళ్ళకొట్టి ఆస్తిఅంతా తాను  
కాజేయ్యాలని చేస్తున్నాడు. మేము పదిమంది పాలేళ్లం ఇంకా  
గొడ్డను కాచేవాళ్లూ వాళ్లూ మూడుకుటుంబం లున్నాయి.  
మా యజమాని కుటుంబంతో పదునాలుగు కుటుంబాలం. మా  
యజమానికి రాయప్పగారికీ పంపకాలైనవి. లెళ్ళిల్లో లేవు.



ప్రభువులు వచ్చి మా యజమాని పిల్లలను దయచూస్తే మేమం దరం బ్రతుకుతాం. ఆయన ఊరంతా ఆకట్టేడు. పంచాయితీ దార్లు రాయప్పగారి వేపున ఉన్నారు. ప్రభువు లక్కడ నిలు చుంటేనే గాని నిజం బయటకురాదు. అంతా చీకటిగా ఉంది. దొరలు ప్రొద్దుపొడిస్తేనే - గాని ఏది ఏదో కనిపించదు.” అన్నాను.

దొరా చూచావా, ఇక్కడ నిన్ను దొర అంటాను. అక్కడ నిన్ను నా యజమాని అన్నాను. అక్కడ ప్రభువునీ దొరలని నిన్నూ దొర అనకూడదు. అందుచేత అల్లా చెప్పేను. నేర్చుకో అన్నాడట మా నాయనతో వల్లడు.

ప్రభువు శ్రీనోటి వెంట ఒక్కటే మాట వచ్చింది. “మేము శుద్ధపాద్యమినాడు మీఠారు వస్తాము.” అనటం తోటే ప్రభువుచూపు వేరేవైపుకి మళ్లింది. ఇంక అక్కడనిలు చుంటే తప్పు. వెంటనే నేను తక్కిన వాళ్ళందరినీ మళ్ళించుకొని వచ్చేశాను. మేము ఎక్కడికి వెళ్ళామో నేను ఏమిచేశానో ఊళ్లో ఎవ్వరికీ తెలియదు. నేను తెలియనీయలేదు. నేను రాణాకు వెళ్ళినట్లు రాణేదారు చెప్పితే నేనేమి చెయ్యను? లెఖ్కు లన్నీ రాయప్పగారి కనుకూలంగా ఉన్నవి అన్నట్లు వదంతి పుట్టించాను. ఎడని రాయప్పగారి సావిట్లో కట్టేయించాను. మా

దొరసాని రాయప్పగారింట్లో నించి తెచ్చినజొన్నల రాసి బస్తాలు మేము పదిమందీ తీసికెళ్లి రాయప్పగారింట్లో వేశాము. శుద్ధపాడ్యమినాడు మా దొరసానీ, పిల్లలూ మళ్ళీ పుట్టింటికి వెళ్తారని మేము పదిమందిమీ ఎక్కడ పడీతే అక్కడ చెప్ప మొదలు పెట్టాము, దీనివల్ల ఊళ్లో ఒక మార్పు కలిగింది. అది వరకు ఎదురుగా వుండేవాళ్లకు కూడా జాలిపుట్టింది. నేనంటే అక్కడక్కడ కొంచెం లోసువ కూడా అయింది. “వీడేమో పెద్ద అట్టాచేస్తాను, ఇట్టాచేస్తాను అన్నాడు. కాగితాలన్నీ రాయప్పగారి వైపునే ఉన్నవిట” అని కొందరు, “ఉంటే మాత్రమిమేమి? ఆయనపిల్లలను అన్యాయం చేస్తాడా” అని మరి కొందరు. “కాగితాలెట్లా ఉంటే నేమి, పంపకా లయినయ్యా లేదా. పంపకాలైతే పిల్లలాస్తి పిల్లలదేను” అని అందరూను. నేను ఒకరోజున తాణాకు పోయి తాణేదారు గారితో చెప్పేను. ఆయన “ఒరేయి వల్లా, నీవు నీ దొరంతవాడవురా. ఈ సాహసం నీదొర దగ్గర ఉండేది. ఇదంతా చేసిన తరవాత తేలిక అనిపిస్తుంది. ఏమున్న దనిపిస్తుంది. ప్రభువు దర్శనం కావటం, దొర నీ వంక చూడటం, చూడటం తోటే నీవు నాల్గుముక్కల్లో అంత పొనగేటట్టు చెప్పటం, ప్రభువు కన్నటు త్రిప్పటంతోటే ఇటు లేచిరావటం, ఇది ఎవరో మా నియోగిబిడ్డలు చేయవలసినవని, మాలోకూడా రాణ



సభల్లో మెదిగేవాడికి తెలిసేదికాని ఇంకోడికి తెలియదు” అన్నాడు. నేను “స్వామీ, అంతమాట లెందుకు? శుద్ధపాద్య మికి తమరు మాడారు దయచెయ్యాలి. ఈలోపుగా నాదొక్క మనవి. ప్రభువులు తమరు ఒక్కసారి అక్కడకు రావాలి. నేను ఊరంతా మైకంలో పెట్టాను, నేనందరూ చచ్చిపోయినా నను కుంటున్నాను. ఆరోజున చచ్చిపోలేదని చూపిస్తాను. వాళ్ళందరూ నివ్వెరపోతారు. ఆనివ్వెరలో విచ్చిన వాళ్ళ కళ్ళవెలుగుల్లో ప్రభువుల దయ అనే చకిముకిరాయి పెట్టి నా దొర ఇంట దీపం వెలిగిస్తాను” అన్నాను. రాణేదారు నావంక నిదానించి చూచాడు. నేను శలవ తీసుకుంటా నన్నాను. ఆయన “ఒరేయి ఇక్కడెందుకు పుట్టేవురా?” అన్నాడు. నేను ఆయన పాదాల దగ్గర తలమోపి ఇంటికి వచ్చాను. ఇంటికి వెళ్ళి మా దొర పొలం రాళ్ళన్నీ పంపకంనాటి ప్రకారంగా అన్నీ సరిచూచాను. అమాస్యనాడు రాత్రి ఒక నాగలీ తీసుకోపోయి ఎవ్వరికీ తెలియకుండా మాదొరపొలం ఎక్కడెక్కడ తెగకొట్టుకున్నారో అదంతా బద్దింపుగా చాళ్ళుతీశాను. మరునాడు ప్రొద్దున్నే మునసబు గారింటకు నెళ్ళేను. మునసబుగారు మొగం కడుక్కుంటున్నాడు. ‘ఆపద కడవంబెట్టను’ అన్న పద్యం చదివేను. ఆయన ‘ఏమిరా’ అన్నాడు. “దొరా, నిజంమీదనిలవాలి. ఇవ్వాలి నీవు నిలబెడితే నాదొరలు నిలుస్తారు. ప్రొద్దెక్కేటప్పటికి తెలుస్తుంది. నీపాడి

ఆవుకి నేను మందుపోశాను” అన్నాను, వెళ్ళాను. గంగడితో నాయకుడి దగ్గరకు వెళ్లేను. నాయకుడితో అన్నాను: “నీతాత వాడుకున్న చెంబు నీ కెల్లాంటిదో నా తాతలు చేసిన పాలేరు తనం నా కెల్లాంటిది. మన ప్రభువులు హైదరాబాదునబాబు క్రిందివారు. వాళ్ళు ముసల్మానులు. నీవు ముసల్మాను. మధ్య ఉన్న మా ప్రభువు నామతం మంచిదో నీమతం మంచిదో ఇవ్వేళ తెలియాలి. నామతం మంచిది చేశాను. నీమతం మంచిది చేశాను. నీమతం మంచిది నీవు చెయ్యి” అన్నాను. కరణంగారి దగ్గరకు వెళ్ళాను. “దొరా, చెప్పులు మెత్తగా ఉన్నాయా” అన్నాను. ఆయన “ఉన్నైరా. ఏమిలాభం? నీవు చేస్తానన్నది చేయలేకపోతివి” అన్నాడు. ఆయనతో అంతాచెప్పాను. ఆయన “మునసబుతోకూడా చెప్పేవా” అన్నాడు. “దొరా, ఇంకొకడికి చెపుతానా? నీవునియో గివి, అందుకని చెప్పే” నన్నాను.

మా నాన్న చెప్పినది.

ఆ మధ్యాహ్నం జమీందారు వచ్చేడు. అంతా అరగడియ పట్టలేదట. వ్యతిరేకంగా ఎవ్వడూ ఊళ్ళో సాక్ష్యం ఇవ్వలేదట. రాయప్పగారు ప్రతిదానికి ‘నిజమే, నిజమే’ నన్నాడుట అంతా ఊరికరిణం కలిపించుకొని ప్రభువుముందరనే లెక్కలన్నీ



మా నాయనమ్మపేర వ్రాశాడట. ఇప్పటికీ లెఖులన్నీ బామ్మ పేరే ఉన్నవి. ఆమరునాడు ఊరంతా అట్టుడికినట్టు ఉడికిపోయిందట. పదిమంది పాలేళ్ళూ పోయి మళ్ళీ జొన్నలబస్తా లింటికి తెచ్చారట. పదిజతల ఎడ్లనీ మళ్ళీ తీసుకోవచ్చి మా సావట్లో కట్టివేశారట. రాయప్పగారు మాటాడలేదట. వల్లణి చూస్తే రాయప్పగారికి వాడు చచ్చిపోయేవరకూ భయమే. తరువాత పదిరోజులకు బామ్మ వెళ్ళి రాయప్పగారిని మా తాతయ్య అబ్బీకానికి భోజనానికి పిలిచిందట. ఆయన “వస్తానులే వస్తాను. ఎందుకు రాను” అన్నాడట.

ఈ కథంతా మా నాయనగారు ఆరోజున రాత్రి నాకు చెప్పేడు. నాకు తెల్లవాళ్ళూ నిద్ర పట్టలేదు. మరునాడు ప్రొద్దున్నే వాకిట్లో కూచున్నాను. వల్లడు మళ్ళీ కేకలువేస్తూ వచ్చాడు. వాణ్ణి చూట్టంతోనే ‘వల్లా’ అని పిలిచి నేను ఏడవటం మొదలెట్టాను. వాడు నిన్నటికీ నేటికీ భేదం చూచాడు. గ్రహం లెట్టాను. వాడు నిన్నటికీ నేటికీ భేదం చూచాడు. గ్రహం చాడు. వాడి తెలివిమొందర నే నెంత? ఇంతలో మా నాన్న వచ్చాడు. “ఏమయ్యా, కుఱ్ఱాయనకు చెప్పేవా ఏమి నాకథంతా? బలే తెలివిగలవాడవు! కుఱ్ఱాయన కేమి తెలుసు” అని, నా వంక చూచి “అవన్నీ ఒట్టిమాటలు బాబూ. మీనాయన అంతేలే. అన్నీ కలిపించి చెప్తాడు. బాబుగా. ఏడవకు” అని



అదొక విసురు తెచ్చుకొని “ఏడిస్తే పొలం ఎల్లా చేస్తావ్ ? లే, లే” అన్నాడు.

మళ్ళీ నేనుస్కూలికి వెళ్ళాను. నమ్మండి, నమ్మకపోండి, వల్లప్ప అని ఎక్కిరించినవాళ్ళకి నలుగురికీ ఫెడేలు ఫెడేలుమని లెంపకాయలు పేలినై. మళ్ళీ నన్నన్నవాడు లేడు. నేను అప్పటినుంచీ మా పాలేరుకుమల్లే వీరవల్లణ్ణి అయినాను; చెప్పలేదు కాబోలు. మా డోల్లో అందరూ మా పాలేర్ని వీరవల్ల డనే వాళ్ళుట. అదీ.

స మా ప్ర ము





మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావర్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA118B149
పుస్తకం పేరు	వీరవల్లడు
తారీఖు	28/10/24
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	81
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	5
లేని పేజీలు	1, 2
తయారు చేసినది	Triveni
పేజీలు విడదీసినది	Triveni
స్కాన్ చేసినది	thajin
పరీక్ష చేసినది	RAMYA
పేజీలు పరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good